

POČÁTKY SOVĚTSKÉ POLITIKY VŮČI AFGHÁNISTÁNU V OBDOBÍ LET 1917 AŽ 1919

PETR NOVÁK

Abstract

The Beginnings of a Soviet Policy towards Afghanistan, 1917–1919

By the 1880s Afghanistan had definitely fallen under a British influence, and it subsequently served as a buffer zone between the British and Russian empires. However, the Bolshevik Revolution of 1917 shattered the reality of Afghanistan being effectively closed for Russia, and it opened prospects for the new Soviet government to establish direct ties with the Afghans. This study explores the beginnings of a Soviet policy towards Afghanistan between 1917 and 1919. It concludes by arguing that while this Soviet policy might have been initially driven by defense and security concerns, offensive intentions soon prevailed, with the Soviets striving to weaken the positions of Britain, their main rival in the region, and to spread the Bolshevik Revolution further across Asia.

Keywords: Afghanistan, Soviet Russia, Great Britain, Central Asia, Bolshevik Revolution

Afghánistán představoval odedávna důležitou oblast, jíž procházela obchodní trasa mezi Indií a střední Asií. Z toho důvodu se země v první polovině 19. století stala objektem velmocenského zájmu a následně i střetů. Z jihu byla ohrožována britskou expanzí z Indie, ze severu ruským postupem do střední Asie. Pro obě velmoci, Rusko i Velkou Británii, tvořila potenciální nástupiště k dalším výbojům. S ohledem na toho času nepřiliš dobré vztahy mezi Ruskem a Velkou Británií však Afghánistán zároveň představoval předpolí, jakousi první linii obrany vlastních držav před expanzí konkurenční velmoci. Ovládnutí země proto mělo pro obě velmoci strategický význam.

Jak ukázala první a druhá britsko-afghánská válka v období let 1838 až 1842 respektive 1878 až 1880, přímé ovládnutí Afghánistánu bylo příliš náročným podnikem i pro tak bohatou a silnou mocnost, jakou byla Velká Británie. Velká

Británie se proto byla nucena spokojit s nepřímou kontrolou, když na základě ujednání s afghánským emírem získala kontrolu nad zahraniční politikou země výměnou za zachování její vnitřní samostatnosti. Rusko za těchto okolností neprojevovalo o bezprostřední ovládnutí Afghánistánu významnější zájem (zvláště v situaci, kdy každý takový pokus musel nutně vyústit v ozbrojený střet s Velkou Británií) a výměnou za odstoupení oblasti Kušky a oázy Pandždeh v roce 1885 nastalou situaci uznalo.

Afghánistán se tak ocitl v britské zájmové sféře, v jejímž rámci setrval až do třetí britsko-afghánské války v roce 1919. Ačkoliv Velká Británie do vnitřního vývoje země přímo nezasahovala, byla země do značné míry vydána Britům na milost. Na rozdíl od sousední Persie Afghánistán zcela postrádal možnost využívat pro zajištění svých zájmů politiky manévrování mezi oběma konkurujícími si velmocemi. Britsko-ruské rozpory ohledně Afghánistánu totiž od dosažení kompromisu v roce 1885 postupně slábly, až byly zcela odstraněny britsko-ruskou smlouvou z roku 1907. Afghánistán na jejím základě nadále zůstal součástí britské zájmové sféry, s tím že jeho územní celistvost nesměla být porušena.

Výše popsané uspořádání pak přetrvávalo až do roku 1917, kdy v Rusku trhla oponou Říjnová revoluce. Nová sovětská vláda ve vztahu k Blízkému východu záhy přistoupila k politice zacílené mj. na podvrácení tamního britského vlivu. Důsledkem byl konec britsko-ruské spolupráce a obnova tradiční britsko-ruské rivality.

Téma počátků sovětské politiky vůči Afghánistánu v letech 1917 až 1919 představuje málo známou součást úvodní etapy dějin sovětské zahraniční politiky. Poznání zmíněné problematiky nicméně může napomoci porozumění tomu, jakým způsobem se sovětská politika vůči zemím Blízkého východu v obecné rovině utvářela, a ipso facto také celkovému pochopení sovětské zahraniční politiky v prvních letech po Říjnové revoluci. Bez náležitého zhodnocení sovětské politiky vůči Afghánistánu v uvedeném období totiž není možno plně pochopit ani problémy spojené s nastolováním sovětské moci ve střední Asii, sovětský postoj vůči Indii a tamnímu národně osvobozeneckému hnutí, o problematice sovětsko-britských vztahů ani nemluvě. Cílem této stati je proto blíže osvětlit tuto málo známou součást sovětské zahraniční politiky, zejména ukázat, jakým způsobem se sovětská politika vůči Afghánistánu utvářela a o co usilovala, a zhodnotit, jaké byly její hlavní výsledky. V rámci toho bude zkoumána především otázka navázání diplomatických styků, v menší míře pak mj. otázka způsobu komunikace respektive pronikání a pohybu na území, které do té doby bylo pro Rusko *de iure* i *de facto* terra incognita. Jen bezprostředně nutná pozornost bude naproti tomu věnována afghánské zahraniční politice jako celku, jakož i politice Velká Británie ve vztahu

k Afghánistánu. Zcela stranou pak zůstane otázka rusko-afghánských hospodářských vztahů.

Základní vydané prameny k tématu obsahuje první a druhý díl edice sovětských diplomatických materiálů *Dokumenty vnešnej politiki SSSR*.¹ Pro doplnění byly využity rovněž některé další pramenné edice. V první řadě sem patří polozaopomenutá edice korespondence Sekretariátu ÚV KSR(b).² Každý svazek této edice sestává ze tří oddílů: korespondence Sekretariátu ÚV KSR(b) s místními stranickými organizacemi (obsahující také výběr z cirkulárních depeší); korespondence místních stranických organizací se Sekretariátem ÚV KSR(b); a korespondence stranických organizací v Rudé armádě se Sekretariátem ÚV KSR(b). Některé aspekty sovětské politiky vůči zemím Blízkého východu osvětluje také edice dokumentů L. D. Trockého *The Trotsky Papers*, která obsahuje především (ale nikoliv výlučně) jeho korespondenci z období let občanské války.³ K dokreslení některých dílčích otázek pak byly využity dvě edice britských pramenů – edice zpráv a hlášení britské tajné služby týkající se Afghánistánu, připravená A. L. P. Burdettem,⁴ a dále edice interních tisků britského ministerstva zahraničních věcí *British Documents on Foreign Affairs: Report and Papers from the Foreign Office Confidential Print*.⁵

Omezený rámec studie neumožnil oprít se plně o studium archivních ruských pramenů. Ty jsou uloženy zejména v Archivu zahraniční politiky Ministerstva zahraničních věcí Ruské federace v Moskvě a v Ruském státním archivu sociálně-politických dějin. I z toho důvodu si práce neklade nárok na úplné vyčerpání dané problematiky.

Pokud jde o literaturu, základní zpracování sovětské zahraniční politiky vůči Afghánistánu ve sledovaném období tvoří práce Sergeje B. Panina *Sovetskaja Rossija i Afganistan. 1919–1929*, zkoumající vztahy mezi oběma státy komplexním

¹ Igor Nikolajevič Zemskov et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom I* (Moskva: Gospolitizdat, 1957), respektive G. K. Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Tom II* (Moskva: Gospolitizdat, 1958).

² V. V. Anikejev, A. I. Bulatov a L. I. Jastrebova, eds., *Perepiska Sekretariata CK RKP(b) s mestnymi partijnymi organizacijami (Nojabr'–dekabr' 1918 gg.)*. *Sbornik dokumentov* (Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1970), respektive V. V. Anikejev, A. I. Bulatov a L. I. Jastrebova, eds., *Perepiska Sekretariata CK RKP(b) s mestnymi partijnymi organizacijami (Janvar'–mart 1919 gg.)*. *Sbornik dokumentov* (Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1971).

³ Jan Marinus Meijer, ed., *The Trotsky Papers 1917–1922. Vol. I* (London – Den Haag – Paris: Mouton, 1964).

⁴ A. L. P. Burdett, ed., *Afghanistan Strategic Intelligence. British Records 1919–1970. Vol. I* (London: Archive Editions, 2002).

⁵ D. Cameron Watt, ed., *British Documents on Foreign Affairs: Report and Papers from the Foreign Office Confidential Print. Part II, Series A, Volume 2* (University Publications of America, 1984).

způsobem z řady hledisek.⁶ Sovětskému pronikání do Afghánistánu v delším časovém horizontu, zahrnujícím období od roku 1917 až do let druhé světové války včetně, se věnuje kniha s poněkud zavádějícím názvem *Afganskaja vojna Stalina. Bor'ba za Central'nuju Aziju*, jejímž autorem je ruský historik Jurij N. Tichonov.⁷ Obě práce již plně těží z otevření sovětských archivů v 90. letech. Užitečný přehled afghánských dějin 20. století představuje poměrně nová přehledová práce Viktora Grigorjeviče Korguna *Istorija Afganistana. XX vek*,⁸ věnující nemalou pozornost i problematice sovětsko-afghánských vztahů. Sovětskou politikou vůči Afghánistánu v širším kontextu sovětské politiky ve střední a jihozápadní Asii se zabývá práce autorského kolektivu vedeného Dmitrijem Aleksejevičem Makejevem *Central'naja Azija i Južno-Kaspijskij region v vostočnoj politike Sovetskoj Rossii (1917–1922 gg.)*.⁹

Ze starších prací zabývajících sovětskou politikou vůči Afghánistánu je třeba na prvním místě jmenovat práce Alexandra Naumoviče Chejfece,¹⁰ Leonida Borisoviče Teplinského¹¹ a Vadima Alexandroviče Romodina.¹² Přehledné zpracování dějin afghánské zahraniční politiky ve sledovaném období pak zastupují práce americko-rakouského historika Ludwiga W. Adamce,¹³ jakkoliv ve vztahu k samotné politice sovětského Ruska přinášejí relativně málo.

První kroky sovětské vlády ve vztahu k Afghánistánu

Nová sovětská vláda se poprvé dotkla problematiky vztahu k muslimským národům Blízkého východu a střední Asie v Provolání předsedy Rady lidových komisařů V. I. Lenina a lidového komisaře pro národnosti J. V. Stalina ke všem

⁶ Sergej B. Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan. 1919–1929* (Moskva – Irkutsk: Izdatel'stvo Irkutsko-go gosudarstvenogo pedagogičeskogo instituta, 1998).

⁷ Jurij N. Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina. Bor'ba za Central'nuju Aziju* (Moskva: Jauza, 2008).

⁸ Viktor Grigor'jevič Korgun, *Istorija Afganistana. XX vek* (Moskva, IV RAN – Kraft+, 2004).

⁹ Dmitrij Aleksejevič Makejev et al., *Central'naja Azija i Južno-Kaspijskij region v vostočnoj politike Sovetskoj Rossii (1917–1922 gg.)* (Vladimir: Vladimírskij Gosudarstvennyj Pedagogičeskij Universitet, 2004).

¹⁰ Aleksandr Naumovič Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopredel'nyje strany Vostoka v gody graždanskoj vojny (1918–1920)* (Moskva: Nauka, 1964).

¹¹ Leonid Borisovič Teplinskij, *50 let sovětsko-afganskich otnošenij. 1919–1969* (Moskva: Nauka, 1971); Leonid Borisovič Teplinskij, *SSSR i Afganistan. 1919–1981* (Moskva: Nauka, 1982); Leonid Borisovič Teplinskij, *Istorija sovětsko-afganskich otnošenij* (Moskva: Mysl', 1988).

¹² Vadim Aleksandrovič Romodin, *Očerki po istorii i istorii kultury Afganistana. Seredina XIX – pervaja tret' XX v.* (Moskva: Nauka, 1983).

¹³ Ludwig Warran Adamec, *Afghanistan. 1900–1923. A Diplomatic History* (Berkeley – Los Angeles: University of California Press, 1967), respektive Ludwig Warran Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs to the Mid-Twentieth Century* (Tucson: The University of Arizona Press, 1974).

pracujícím muslimům Ruska i Východu z 20. listopadu 1917 (3. prosince 1917).¹⁴ V dokumentu byla vyjádřena ochota nového ruského režimu pomoci získat těmto národům svobodu tváří v tvář „loupežníkům“, tj. evropským velmocím, jakož i výzva ke společnému boji proti nim. Národy Východu měly získat právo na svobodné sebeurčení. Dokument se věnoval i několika konkrétnějším problémům (např. otázce Cařihradu či dohodě o sférách vlivu v Persii), problematika Afghánistánu v něm však nijak blíže zmíněna nebyla. I přesto v Afghánistánu, kam se dostalo počátkem roku 1918 prostřednictvím indických politických emigrantů, vzbudilo provolání velice příznivý dojem.¹⁵

Sovětská vláda od samého počátku považovala Afghánistán za plně nezávislý a suverénní stát.¹⁶ Tento sovětský postoj se promítal i do mírových rozhovorů v Brestu-Litevsku, které probíhaly od prosince 1917 do března 1918, kde byla otázka sovětského vztahu k Afghánistánu poprvé oficiálně, byť pouze na okraj, zmíněna. Výsledná mírová smlouva mezi Ruskem a státy Ústředních mocností z 3. března 1918 totiž hovořila ve svém článku 7 o Afghánistánu jako o svobodném a nezávislém státě: „Vycházejíce z faktu, že Persie a Afghánistán se ukazují svobodnými a nezávislými státy, smluvní strany se zavazují uznávat politickou a ekonomickou nezávislost a teritoriální nedotknutelnost Persie a Afghánistánu.“¹⁷

Ustanovení citovaného článku bylo v dané situaci zcela logické a plně vyhovovalo zájmům obou smluvních stran, tj. jak výše načrtnuté sovětské politice, tak i německým snahám získat podporu Afghánistánu (a Persie) v boji proti Velké Británii. Bylo to také poprvé od doby druhé britsko-afghánské války let 1878 až 1880,¹⁸ kdy nějaký mezinárodní dokument pohlížel na Afghánistán jako na nezávislý a suverénní stát.¹⁹ Z toho důvodu se brest-litevské mírové smlouvě dostalo velké pozornosti i v samotném Afghánistánu. Již v červnu 1918 bylo její plné znění otištěno na stránkách oficiálního listu *Sirádž al-achbár-e afghánija* (Svítilna afghánských zpráv).²⁰ List při této příležitosti zhodnotil i pozici nové sovětské vlády: „Veškerá politika, jež byla charakteristická pro období ruského carismu, se od

¹⁴ Zemskov et al., eds., *Dokumenty vnějšej politiky I*, č. 18, s. 34–35.

¹⁵ Teplinskij, *Istorija sovětsko-afganskich otnošenij*, 22.

¹⁶ Romodin, *Očerki po istorii*, 45.

¹⁷ Zemskov et al., eds., *Dokumenty vnějšej politiky I*, č. 78, s. 123.

¹⁸ Druhá britsko-afghánská válka, jak známo, skončila omezením afghánské nezávislosti a ztrátou práva vést nezávislou zahraniční politiku.

¹⁹ Zarina Radžabová, „Hnutí za reformy a nezávislost v Afghánistánu na přelomu 19. a 20. století“ (kandidátská disertační práce, Orientální ústav ČSAV, 1989), 130.

²⁰ Jeho redakce se nicméně nacházela v rukou reformně zaměřených opozičních činitelů. Viz Radžabová, „Hnutí za reformy“, 130.

základů změnila – jak v samotném státě, tak i v Asii a v oblasti mezinárodních vztahů vůbec.“²¹

V téže době, 4. června 1918, vyjádřila Rada lidových komisařů RSFSR²² připravenost zřídit v Afghánistánu své diplomatické zastoupení.²³ Tento záměr nebyl nijak náhodný. Vynucovala si jej okupace severozápadní Persie Brity a jejich podpora protisovětským silám (mj. eserům a menševikům) v Zakaspicku, vrcholící protisovětským povstáním v Ašchábádě v červenci 1918.²⁴ Na sovětské straně v souvislosti s tím panovaly obavy, že by Afghánistán mohli využít Britové jako nástroj k potlačení sovětské moci v Turkestánu (zvláště když z pohraniční pevnosti Kuška začaly přicházet zprávy, že Afghánistán toho času přisunoval k hranici početné vojenské jednotky), nebo přinejmenším využít jeho území jako základny pro intervenci.²⁵

S ohledem na probíhající občanskou válku byl úkol podniknout kroky k navázání oficiálních diplomatických styků s Afghánistánem svěřen Ústřednímu výkonnému výboru²⁶ sovětského Turkestánu.²⁷ V návaznosti na to byl v srpnu 1918 na základě rozhodnutí Rady lidových komisařů Turkeštánské sovětské federativní republiky do Afghánistánu vyslán Konstantin Ivanovič Slivickij, dosavadní předseda sovětu v Kuške a náčelník štábu v tamní pevnosti. Jeho úkolem bylo objasnit afghánským představitelům principy zahraniční politiky nového Ruska a zabránit tomu, aby se Afghánistán přiklonil na britskou stranu a umožnil Britům využít afghánského území jako nástupišť pro intervenci proti sovětskému Rusku. Současně s tím měl Slivickij paralyzovat britský vliv a přimět Afghánce k navázání diplomatických styků.²⁸

²¹ Cit. dle Radžabová, „Hnutí za reformy“, 130–31.

²² Tj. Ruské sovětské federativní socialistické republiky.

²³ Romodin, *Očerki po istorii*, 45.

²⁴ K britským aktivitám v Zakaspicku viz Michael Sargent, *British Military Involvement in Transcaspiya (1918–1919)* (Camberley: Conflict Studies Research Centre, 2004).

²⁵ Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopredel'nyje strany*, 266–67.

²⁶ Romodin, *Očerki po istorii*, 45. Turkeštánský ústřední výkonný výbor představoval kolektivní hlavu Turkeštánské sovětské federativní republiky, která tvořila součást RSFSR.

²⁷ Joanna Modrzejewka-Leśniewska, *Afganistan w polityce Wielkiej Brytanii i Rosji Radzieckiej, 1919–1924* (Warszawa: DiG, 2001), 44. Je ovšem otázkou, zda tento úkol byl Turkeštánskému ústřednímu výkonnému výboru skutečně svěřen Moskvou, či zda jej podnikl z vlastní iniciativy. Turkeštán byl toho času již odříznut od centrálního Ruska a navzdory existenci radiotelegrafního spojení mezi Moskvou a Taškentem (respektive Kuškou) v Turkeštánu ještě v listopadu 1918 neměli ponětí ani o tak základních věcech, jako byl termín posledního sjezdu KSR(b) či bližší informace o aktuálním stranickém programu a politice. Viz Anikejev, Bulatov a Jastrebova, eds., *Perepiska Sekretariata (Nojabr–dekabr' 1918 gg.)*, č. 172, s. 143.

²⁸ Makejev et al., *Central'naja Azija i Južno-Kaspijskij region*, 99. Viz též Jurij Aleksejevič Rubčenko, „Slivickij Konstantin Konstantinovič – pervyj radiorazvedčik i radioljubitel' Turkestana?“,

Slivickij odcestoval do Afghánistánu 10. srpna 1918, avšak zprvu se dokázal dostat jen do Herátu. Zde se mu nicméně podařilo vysvětlit místním afghánským představitelům základy sovětské politiky na Východě a zmírnit napětí v pohraničních oblastech sousedících s Kuškou.

Mezitím se situace na Blízkém východě a ve střední Asii značně přiostrčila. Britská vojska, která již okupovala Persii, zahájila intervenci do Turkeštanu, přičemž se přiblížila i rusko-afghánským hranicím.²⁹ Afghánistán se tak fakticky ocitl v britských kleštích. S ohledem na tuto situaci afghánský emír Habíbulláh, který i jinak zastával probritskou pozici, odmítl vyjít sovětským nabídkám vstříc.³⁰ Naopak se orientoval na utužení spolupráce s Velkou Británií. Otevřeně také podporoval bucharského emíra,³¹ kterému nabídl uzavření spojenecké smlouvy zaměřené proti sovětskému Rusku.³² Kromě toho vyslal do Buchary afghánské vojáky, aby tam byli zařazeni do tamní armády, a umožnil transport britských zbraní přes afghánské území do střední Asie.³³

Sovětské úřady v Turkeštanu se za daných okolností začaly obávat možnosti, že se Britové pokusí Afghánistánu využít coby základny pro potlačení revolučního hnutí ve střední Asii. A od toho se odvíjel i jejich další zájem o Afghánistán. V závěru roku 1918 proto podnikly další pokus o to navázat spojení s afghánskou vládou. Komisariát zahraničních věcí Turkeštanu připravil dopis adresovaný afghánskému emírovi. Dopis měl do Kábulu dopravit emírovův bratranec Ibrahim Chán, který žil v exilu v Samarkandu. Celá věc ovšem ztroskotala, protože emír Habíbulláh odmítl povolit Ibrahimu Chánovi vstup do země.³⁴

Obavy z britského obklíčení Afghánistánu a Habíbulláhova probritská politika ve svém důsledku vyostřily dlouhodobé napětí mezi ním na jedné straně a reformisticky zaměřenou, tzv. mladoafghánskou, a konzervativní, tzv. staroafghánskou, opozicí na druhé straně. Obě skupiny požadovaly obnovení plné nezávislosti

ORZ ru – Server radioljubitelej Rossii, <http://www.qrz.ru/articles/article452.html> (staženo 27. ledna 2013).

²⁹ V létě 1918 se Britové s pomocí oddílů zakaspické prozatímní vlády pokusili získat kontrolu i nad pevností Kuška.

³⁰ Romodin, *Očerki po istorii*, 45.

³¹ Vztahy mezi bucharským emírem a sovětskými úřady v Turkeštanu byly od března 1918, od porážky sovětského pokusu likvidovat emírovu moc, napjaté. Emír se proto snažil hledat spojence proti případnému dalšímu sovětskému vpádu. Viz Sergej B. Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 52 a nn.

³² Radžabová, „Hnutí za reformy“, 133. Poté, co se na podzim 1918 afghánské pomocné oddíly v počtu dvou tisíc mužů pod vlivem sovětské agitace vzbouřily, došlo ovšem k dočasnému ochlazení bucharsko-afghánských vztahů. Viz Vladimír Leonidovič Genis, „S Bucharaj nado končat’...“. *K istorii buta-forskich revolucij: dokumental'naja chronika* (Moskva: MNPI, 2001), 4 a nn.

³³ Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 18.

³⁴ Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 18–19.

země.³⁵ Emír však nebyl ochoten k žádným ústupkům. Na afghánské politické scéně v důsledku toho došlo k přeskupení sil v emírův neprospěch. Krize kulminovala v závěru února 1919, kdy byl emír Habíbulláh zavražděn a na trůn se po menších sporech, kdy za nového panovníka byl nejprve prohlášen Habíbulláhův bratr a vůdce staroafghánské strany Nasrulláh Chán, dostal emírův třetí syn Amánnulláh, který byl jednoznačným stoupencem mladoafghánského programu boje za nezávislost a reformy.

Amánnulláh již krátce po nástupu na trůn 28. února 1919 vyhlásil nezávislost země.³⁶ Současně se počátkem března 1919 obrátil dopisem na indického místokrále lorda Chelmsforda s výzvou k revizi britsko-afghánských vztahů ve smyslu obnovy plně nezávislosti Afghánistánu. Lord Chelmsford však ve své odpovědi přešel otázku nezávislosti mlčením. Amánnulláh proto postavil proti britským pokusům bránit obnově afghánské suverenity a nezávislosti sblížení se sovětským Ruskem.³⁷

Při vlastním navázání diplomatických styků mezi RSFSR a Afghánistánem sehráli jistou roli také neoficiální představitelé obou zemí, když do určité míry pomohli připravit půdu pro výměnu oficiálních misí. Jestliže v sovětském případě byl takovým představitelem Slivickij, afghánským neoficiálním představitelem, který navštívil Moskvu, byl jeden z vůdců indického emigrantského centra v Kábulu a předseda exilové Prozatímní vlády Indie prof. Muhammad Barakatulláh.

Slivickému se během jeho pobytu v Herátu podařilo navázat kontakty s představiteli mladoafghánců a posléze, po svém příjezdu do Kábulu na počátku roku 1919, i s jejich hlavním ideologem Mahmúdem Begem Tarzím. Slivickij využil těchto kontaktů a poskytl novému emírovi podrobné informace o principech zahraniční politiky RSFSR. Emír ho pak často zval k osobnímu setkání a dotazoval se ho na situaci v sovětském Rusku a další mezinárodní události.³⁸

Muhammad Barakatulláh byl rovněž blízký mladoafgháncům a požíval Amánnulláhovy důvěry. V lednu 1919 se společně s dalšími zástupci indické revoluční emigrace a Prozatímní vlády Indie M. P. T. Áčárjou a Abdurem Rábem vydal do Ruska.³⁹ Cílem mise bylo sondovat možnosti spolupráce s novou ruskou vládou

³⁵ Teplinskij, *50 let sovětsko-afgánských vztahů*, 14–15.

³⁶ Nebylo náhodou, že se tak stalo nedlouho poté, co se britská vojska začala stahovat ze Zakaspicka. Viz Chejfec, *Sovětskaja Rossija i sopredel'nyje strany*, 270.

³⁷ Emír však úsilí prolomit afghánskou mezinárodní izolaci nechtěl omezovat jen na vztahy se svým severním sousedem, ale podnikl kroky k navázání diplomatických vztahů dalšími státy – Bucharou, Persií, Tureckem. K tomu blíže viz Adamec, *Afghánistán's Foreign Affairs*, 52.

³⁸ Makejev et al., *Central'naja Azija i Južno-Kaspijskij region*, 99–100.

³⁹ Koka Alexandrovna Antonova, Grigorij Maximovič Bongard-Levin a Grigorij G. Kotovskij, *Dějiny*

a případně získat její pomoc pro Afghánistán a všechny protibritské síly ve střední Asii včetně indické revoluční emigrace.⁴⁰

Barakatulláhovi a jeho doprovodu se v dubnu 1919 podařilo přes všechny obtíže spojené s cestou přijet ze střední Asie do Moskvy. Barakatulláh si byl vědom, že na úspěchu či porážce sovětské moci závisí osud mnoha národů Východu, mj. i Indie, bojujících za své osvobození. Již krátce po příjezdu do Moskvy, 22. dubna 1919, proto adresoval Leninovi memorandum, ve kterém sliboval sovětské vládě cenné služby v boji proti společnému nepříteli sovětského Ruska a islámu – Velké Británii.⁴¹ Ujistil také Lenina o anglofobních názorech nového afghánského emíra a navrhl sovětské vládě uzavřít s ním spojení zaměřené proti britskému panství v Indii. Soudil totiž, že by Rusko mělo přejít k aktivním vojenským operacím v Turkestánu a nakonec je završit invazí do Indie. Barakatulláh v této souvislosti podtrhl, že do Afghánistánu by měly být poslány elitní vojenské části, jejichž předvoj by byl složen z muslimských vojáků. Požádal také o finanční pomoc afghánské vládě ve výši jednoho milionu liber šterlinků ve zlatě a dále o dodávky výzbroje pro připravovanou válku s Velkou Británií. Velkou pozornost v memorandu věnoval mj. propagandistické přípravě obyvatelstva Turkestánu, Afghánistánu a příhraničních oblastí Indie, obývaných paštunskými kmeny, k boji proti Velké Británii. Žádal proto o poskytnutí tiskárenského vybavení, britských a perských tiskařských typů a papíru pro tištění knih a brožur nábožensko-politického charakteru, jejichž cílem mělo být získat obyvatelstvo zmíněných zemí pro myšlenku boje proti Velké Británii.⁴² Krátce řečeno, Barakatulláh předložil Leninovi plán na sjednocení muslimů střední Asie proti Velké Británii, jehož jádrem mělo být spojení mezi RSFSR a Afghánistánem a cílem pak vyhnání Britů z Indie. Sovětské Rusko v jeho rámci mj. mělo napomoci indické revoluční emigraci v dosažení jejího konečného cíle – nezávislosti Indie.

Počátkem května, přesněji 7. května 1919, byl Muhammad Barakatulláh přijat Leninem a při té příležitosti mu předal návrh navázat přátelské vztahy s Afghánistánem. Barakatulláh dobře věděl o počínajícím sovětském zájmu o Východ a ujistil

Indie. Stručný přehled (Praha: Svoboda, 1980), 474. K jejich pobytu a činnosti v Turkestánu viz Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopedel'nyje strany*, 271–72.

⁴⁰ Nejednalo o první pokus tohoto druhu. První takový pokus o získání ruské podpory učinili mlado-afghánci a příslušníci indické revoluční emigrace v Afghánistáně, kteří spolu úzce spolupracovali, už v únoru 1916, kdy zaslali caru Mikuláši II. dopis s prosbou o pomoc proti Velké Británii. Carská vláda však na dopis neodpověděla. Po únorové revoluci, 6. května 1917, obě skupiny zopakovaly svou dřívější iniciativu. Na rozdíl od předchozího případu se jim tentokrát již dostalo odpovědi, leč odmítavé. Viz Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 17.

⁴¹ Tichonov, *Afghanskaja vojna Stalina*, 43–44.

⁴² *Ibid.*

Moskvu, že vyhlášení afghánské nezávislosti a slavnostní anulování britsko-ruské smlouvy z roku 1907 zcela jistě povede k válce mezi Afghánistánem a Velkou Británií.⁴³ S ohledem na tuto perspektivu navrhl Leninovi uzavřít mezi sovětským Ruskem a Afghánistánem spojení namířené proti společnému nepříteli.⁴⁴ Záznam rozhovoru nebyl pořízen, nicméně je očividné, že Lenin nemohl Barakatulláhovi v podmínkách vrcholící občanské války a nedostatku bližších informací o situaci v Afghánistánu slíbit žádnou podstatnou pomoc.⁴⁵

Pozornost, které se Barakatulláhovi v Moskvě dostalo, nebyla náhodná. Sovětské vedení v Moskvě se totiž od ledna 1919, kdy bylo obnoveno občanskou válkou přerušené pozemní spojení s Turkestánem, začalo vážně zajímat o možnost navázat oficiální vztahy s Afghánistánem.⁴⁶ Zvažována byla dokonce i možnost uzavřít s Afghánci spojení zaměřené proti Velké Británii,⁴⁷ jakkoliv sovětské vedení chovalo velké pochybnosti stran možností využít zaostalý Afghánistán v boji proti svému úhlavnímu protivníkovi na Východě.⁴⁸ Lidový komisariát zahraničních věcí RSFSR následně začal připravovat vyslání diplomatické mise do Kábulu, avšak její příprava postupovala z řady důvodů pomalu. Přípravu mise brzdila napjatá vnitřní situace a vývoj na frontách občanské války, kdy spojení mezi Moskvou a Taškentem, které mělo tak jako tak pouze provizorní charakter, bylo stále ohrožováno bělogvardějskými silami, až bylo v dubnu 1919 znovu přerušeno.⁴⁹ Moskva navíc dlouho postrádala dostatek informací o politické orientaci nového afghánského panovníka.⁵⁰

Sovětské pohraniční orgány se o únorových událostech v Afghánistánu dozvěděly v březnu 1919 z operativních zdrojů.⁵¹ První informace však byly nepřesné a zavádějící. Do Taškentu dorazily zprávy, že na trůn usedl Nasrulláh Chán a v zemi se rozhořel boj o moc mezi Nasrulláhem a následníkem trůnu Inajatulláhem Chánem, který byl znám svými probritskými názory. Tyto mylné informace dále posílil Kázim Bey, bývalý člen mise Niedermayera a von Hentinga,⁵² který

⁴³ V Moskvě dosud nevěděli, že uvedený konflikt již mezitím 3. května 1919 vypukl.

⁴⁴ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 17–18.

⁴⁵ Barakatulláh se kromě toho věnoval i veřejné propagaci svých myšlenek. Viz např. Anikejev, Bulatov a Jastrebova, eds., *Perepiska Sekretariata (Janvar'–mart 1919 gg.)*, č. 447, s. 372–73. Po ukončení své mise v Moskvě se Barakatulláh přesunul do střední Asie, kde v letech 1919 a 1920 participoval na protibritské propagandistické a agitační práci mezi muslimským obyvatelstvem.

⁴⁶ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 40.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., 19.

⁴⁹ Anikejev, Bulatov a Jastrebova, eds., *Perepiska Sekretariata (Janvar'–mart 1919 gg.)*, č. 572, s. 520.

⁵⁰ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 14.

⁵¹ Ibid., 8.

⁵² Šlo o německo-osmanskou diplomatickou misi, která byla na jaře 1915 vyslána do Afghánistánu

toho času pobýval v Turkestánu. Kázim Bey totiž sovětským představitelům navrhl, aby do pohraničního města Termezu vyslali zástupce, který by Afgháncům předal oficiální listinu o úmyslech sovětské strany navázat s vládou Nasrulláha Chána diplomatické styky.

Návrh nezůstal ze sovětské strany bez odpovědi, ale vzhledem k obtížím s pozemním spojením mezi Turkestánem a vlastním Ruskem se Moskva rozhodla, že úkol vyslat diplomatickou misi do Afghánistánu svěří vládě Turkeštánské autonomní sovětské republiky.⁵³ Lidový komisař zahraničních věcí sovětského Turkestánu Je. Je. Bogojavlenskij proto na příkaz Moskvy adresoval afghánské vládě dopis s návrhem navázat přátelské vztahy.⁵⁴ Bogojavlenskij v dopise, odeslaném 27. března 1919, zároveň afghánskou vládu informoval, že za zmíněným účelem byl z Moskvy do Taškentu vyslán Nikolaj Zacharovič Bravin.⁵⁵ V dopise byly dále vyloženy základní principy sovětské politiky na Východě, mj. vyhlášení neplatnosti britsko-ruské smlouvy z roku 1907, která zahrnovala Afghánistán do britské sféry vlivu.⁵⁶

V Taškentu tehdy stále ještě nevěděli, že na afghánský trůn nastoupil Amánnulláh. Z toho můžeme usuzovat, že turkeštánskému vedení bylo toho času očiividně jedno, s kým v Afghánistánu naváže vztahy, jen když nový emír bude zastávat protibritskou pozici.⁵⁷ Krátce po odeslání Bogojavlenského dopisu, 6. dubna 1919, termezské zpravodajské středisko sdělilo do Taškentu, že na afghánský trůn nastoupil Amánnulláh Chán a že Nasrulláh Chán byl po příjezdu do Kábulu uvězněn. Zpravodajské středisko v Kušce poté Taškent informovalo, že v Afghánistánu probíhají represe proti odpůrcům Amánnulláha Chána. Rozporuplné údaje a nejasná zahraničněpolitická orientace afghánské vlády následně přiměly sovětské vedení v Taškentu zaujmout k událostem v Afghánistánu opatrnější pozici.⁵⁸

Přesnější informace o vývoji v Afghánistánu sovětské vedení v Moskvě od myšlenky vyslat do Kábulu diplomatickou misi nijak neodradily. Prakticky současně s Bogojavlenského dopisem afghánskému emírovi sovětská vláda rozhodnutím

s cílem přimět afghánskému emírovi k vyhlášení plné nezávislosti na Britské říši, k vstupu do světové války na straně Ustředních mocností a k útoku na Indii. K činnosti mise viz blíže Abdula Ali Arghandawi, *British Imperialism and Afghanistan's Struggle for Independence 1914–21* (New Delhi: Munshiram Mahoharlal Publishers, 1989), 77 a nn.

⁵³ Nový oficiální název Turkeštánské sovětské federativní republiky od října 1918.

⁵⁴ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 14.

⁵⁵ Teplinskij, *Istorija sovětsko-afganskich otnošenij*, 33.

⁵⁶ Makejev et al., *Central'naja Azija i Južno-Kaspijskij region*, 98.

⁵⁷ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 9.

⁵⁸ *Ibid.*

ze 4. dubna 1919 přidělila prostředky Ústřednímu výkonnému výboru Turkeštanu k financování cesty sovětské diplomatické mise z Taškentu do Kábulu.⁵⁹

V čele této mise stanul, jak již bylo řečeno, Bravin. Nikolaj Zacharovič Bravin byl bývalý carský diplomat, který se po Říjnové revoluci přidal na stranu nové sovětské vlády. Před svým jmenováním do Kábulu sloužil jako první sovětský představitel v Persii.⁶⁰ Posléze byl v prosinci 1918 vyslán do střední Asie, kde působil jako zvláštní komisař pro zahraniční záležitosti.⁶¹

O jeho jmenování do funkce představitele sovětského Turkeštanu v Kábulu se zasloužil Bogojavlenskij, který vůči Bravinovi choval osobní sympatie. Učinil tak bez předběžného souhlasu Moskvy, která zpočátku se jmenováním Bravina do čela sovětské diplomatické mise nesouhlasila. Bravin byl pro sovětské vedení s ohledem na svou minulost ideově cizím prvkem a nepožíval jeho důvěry.⁶²

Bravin byl do Afghánistánu oficiálně vyslán jako představitel vlády Turkeštánské autonomní sovětské republiky, kterému byla dočasně svěřena funkce zplnomocněného představitele sovětského Ruska. Jeho úkolem bylo oficiálně vyrozumět afghánské vládní představitele o sovětském uznání afghánské nezávislosti a získat emírův souhlas s navázáním diplomatických styků a svým pověřením.⁶³

Mezitím byl počátkem dubna 1919 po dlouhých diskusích afghánských vládnoucích kruhů o zahraničněpolitickém kursu schválen Amánulláhův záměr obrátit se na sovětské Rusko. Amánulláh proto 7. dubna 1919 adresoval V. I. Leninovi a M. I. Kalininovi poselství s návrhem přátelství.⁶⁴ Amánulláh ve svém poselství⁶⁵ informoval oba sovětské představitele o okolnostech svého nástupu na trůn a ujistil je, že Afghánistán byl vždy straníkem svobody a rovnoprávnosti, ačkoliv dosud byl z jistých příčin⁶⁶ zbaven možnosti udržovat spojení a vztahy s jinými státy a národy. Současně byl do Moskvy odeslán i doprovodný dopis afghánského ministra zahraničních věcí Mahmúda Bega Tarzího adresovaný sovětskému lidovému

⁵⁹ Teplinskij, *50 let sovětsko-afgánských vztahů*, 19.

⁶⁰ Tichonov, *Afgánská vojna Stalina*, 42.

⁶¹ Modrzejewka-Leśniowska, *Afganistan w polityce Wielkiej Brytanii*, 63.

⁶² Informace uvedena v Bogojavlenského dopise afghánské vládě z 27. března 1919, podle které Bravin byl do Taškentu vyslán s cílem navázat přátelské vztahy a Afghánistánem, se proto nezakládá na pravdě. Viz Panin, *Sovětskaja Rossija i Afganistan*, 15.

⁶³ Romodin, *Očerki po istorii*, 51.

⁶⁴ Z afghánské strany se jednalo o samostatný krok, protože dopis Je. Je. Bogojavlenského z 27. března 1919 byl do Kábulu doručen až v květnu 1919. Viz Panin, *Sovětskaja Rossija i Afganistan*, 15.

⁶⁵ Text poselství viz Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 116, s. 175.

⁶⁶ Na základě smlouvy z Gandamaku z května 1879, uzavřené mezi Afghánistánem a Velkou Británií, se Afghánistán musel zříci samostatné zahraniční politiky a veškeré spojení s cizími státy uskutečňovat britským prostřednictvím.

komisaři zahraničních věcí RSFSR G. V. Čičerinovi s prosbou napomoci navázání přátelských vztahů.⁶⁷

O týden později, 14. dubna 1919, předali afghánští kurýři oba dopisy představitelům sovětu pohraničního města Termez. Následně byly oba dokumenty zaslány do Taškentu tamnímu lidovému komisariátu zahraničních věcí. Zde pak byly přeloženy do ruštiny a 22. května 1919 byl jejich překlad zaslán do Moskvy prostřednictvím místní radiotelegrafní stanice, která toho času (společně s další a výkonnější radiostanicí v Kušce) představovala jediné spojení mezi Taškentem a Moskvou.⁶⁸ Zatímco je pochopitelné, že odeslání originálů se zdrželo kvůli přerušení železničního spojení mezi Taškentem a Moskvou v oblasti Orenburgu frontou občanské války, zůstává otázkou, proč mezi převzetím obou dopisů sovětskými představiteli v Termezu a jejich radiotelegrafickým odesláním do Moskvy uplynul více než měsíc.

Afghánská iniciativa, která byla podniknuta nezávisle na obdobném kroku Bogojavlenského,⁶⁹ byla prvním narušením zahraničněpolitické blokády RSFSR, a byla proto náležitě vysoce oceněna sovětským vedením. Již 22. května 1919 byla do Taškentu radiotelegraficky zaslána kladná odpověď, podepsaná samotným Leninem a vidovaná Čičerinem a Kalininem. Bogojavlenskij dostal příkaz zaslat ji do Kábulu. K tomu však došlo až s určitým zpožděním.⁷⁰ Depeše z Moskvy totiž dorazila do Taškentu nedlouho poté, co 3. května 1919 vypukla britsko-afghánská válka.⁷¹ Britové totiž odmítli uznat nezávislost Afghánistánu a pokoušeli se zde obnovit své pozice silou zbraní. Afghánský ministr zahraničních věcí Mahmúd Beg Tarzí se za této situace 14. května 1919 znovu obrátil dopisem na Moskvu, ve kterém ji oficiálně informoval o válce s Velkou Británií a vyzval k vyslání sovětského diplomatického představitele do Afghánistánu. Současně vyjádřil naději, že příjezd sovětské delegace vytvoří základ pro spolenectví mezi oběma zeměmi.⁷²

Informace o vypuknutí britsko-afghánské války dorazila do Moskvy až po 22. květnu 1919.⁷³ Pro Moskvu to byla neočekávaná novinka. Sovětské vedení si

⁶⁷ Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 116, s. 175.

⁶⁸ Rubčenko, „Slivickij Konstantin Konstantinovič“.

⁶⁹ Jeho dopis z března 1919 dorazil do Kábulu až počátkem května 1919. Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 15.

⁷⁰ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 18.

⁷¹ K průběhu války z britského pohledu viz George Noble Molesworth, *Afghanistan 1919. An Account of Operations in the Third Afghan War* (London: Asia Publishing House, 1962). Z afghánského pohledu viz Mohammed Ali, *Afghanistan. The War of Independence 1919* (Kábul: s. e., 1960).

⁷² Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 18.

⁷³ *Ibid.*

sice bylo vědomo napětí v britsko-afghánských vztazích, avšak v žádném případě neočekávalo, že se události začnou vyvíjet tak rychle. Navíc ve směru, který byl pro sovětskou stranou velmi výhodný. Moskva, která doposud ponechávala udržování spojení s Afghánistánem v rukou turkestánského vedení, nyní začala vztahům s Afghánistánem věnovat velkou pozornost.⁷⁴

Zpráva o vypuknutí britsko-afghánské války si vynutila úpravu sovětské odpovědi na poselství emíra Amánulláha ze 7. dubna 1919. Už 27. května 1919 V. I. Lenin podepsal novou verzi odpovědi (vidovanou opět Čičerinem a Kalininem), ve které vyjádřil souhlas s navázáním diplomatických styků. Současně vyzval k vyslání afghánského oficiálního představitele do Moskvy a navrhl vyslat do Kábulu představitele sovětské vlády. Avšak zatímco původní verze z 22. května 1919 obsahovala obecné ujištění o sovětské podpoře afghánskému úsilí o samostatnost, nyní mělo navázání diplomatických styků mezi oběma zeměmi otevřít „široké možnosti pro poskytování vzájemné pomoci proti jakýmkoliv útokům zahraničních kořistníků na cizí svobodu a cizí majetek“.⁷⁵

Tímto dopisem se obvykle datuje navázání diplomatických styků mezi RSFSR a Afghánistánem.⁷⁶ S ohledem na průběh občanské války byl jeho text odeslán do Taškentu radiotelegraficky a odtud poté pozemní cestou do Kábulu. Příslušný radiotelegram byl ovšem přijat nejen v Taškentu, ale také v Kábulu, kde se toho času Slivickému podařilo v tamní citadele Bálá hisár zprovoznit radiostanici (tvořenou ovšem pouze přijímací aparátem), zanechanou v afghánském hlavním městě ještě německou misí Niedermayera a von Hentinga.⁷⁷ Večer 28. května 1919 tak Slivickij přijal text Leninova a Kalinina dopisu. Následně dopis přeložil do jazyka darí a ráno 29. května 1919 jej předal skrze ministra zahraničních věcí Mahmúda Bega Tarzího emírovi.⁷⁸

⁷⁴ Ibid., 19.

⁷⁵ Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 116, s. 174. Viz též Vladimír Iljič Lenin, *Sebrané spisy*. Sv. 50 (Praha, Svoboda 1989), 447–48. Srovnej Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 18.

⁷⁶ Současně šlo v případě obou států (nebudeme-li počítat již neplatnou brest-litevskou mírovou smlouvu) o jejich první výslovné mezinárodní uznání jiným státem. Viz R. T. Achramovič, „Dogovor 1921 g. meždu Sovetskim gosudarstvom i Afganistanom i jeho značenije v istorii sovětsko-afganskich otnošenij“, in *Polveka mirnogo sotrudničestva. K pjatidesjatiletiju dogovorov Sovetskogo gosudarstva s Afganistanom, Iranom i Turcijej*, ed. Nina Aleksejevna Kuznecova et al. (Moskva: Nauka, 1973), 58.

⁷⁷ Slivickij kromě toho vychoval první generaci afghánských radiotelegrafistů.

⁷⁸ Romodin, *Očerki po istorii*, 49.

Výměna prvních diplomatických misí mezi Moskvou a Kábulem

Leninův dopis dorazil do Kábulu v době, kdy afghánská vláda nutně potřebovala podporu ze zahraničí. Navzdory počátečním úspěchům afghánský postup proti Britům uvázl a počátkem června 1919 byli Afghánci nuceni požádat o příměří. Ne zcela příznivý průběh válečných operací, neklidná politická situace v Indii, jakož i perspektivy materiální pomoci Afgháncům ze strany RSFSR, zejména dodávek zbraní a munice, přiměly britskou vládu souhlasit s příměřím a posléze 8. srpna 1919 v Rávalpindí uznat afghánskou nezávislost.

Ještě před vypuknutím třetí britsko-afghánské války, počátkem dubna 1919, jmenoval emír Amánulláh generála Muhammada Valího Chána, jednoho z aktivních představitelů mladoafghánského hnutí a hlavu emírových pážat, svým velvyslancem v Buchaře. Jak se záhy ukázalo, jeho skutečným úkolem bylo navázání diplomatických styků se sovětským Ruskem.⁷⁹ Muhammad Valí Chán měl v čele mimořádné diplomatické mise odcestovat do Moskvy, kde měl vedle navázání diplomatických styků předat druhé Amánulláhovo poselství Leninovi. V poselství, datovaném 21. dubnem 1919, emír sovětskému představiteli osvětloval cíl mise. Mise měla podle tohoto dopisu vést se sovětskými představiteli rozhovory o navázání přátelských vztahů a zajištění oboustranných zájmů, tj. provést pouze přípravu pro podepsání budoucích smluv.⁸⁰

Moskva však nebyla jedinou destinací afghánské mise. Po ukončení rozhovorů v Moskvě měla mise pokračovat dále do Evropy a zastupovat Afghánistán na pařížské mírové konferenci. Kromě toho byl Muhammad Valí Chán také zplnomocněn navázat normální diplomatické vztahy Afghánistánu s ostatními evropskými státy a USA.

Přibližně v téže době, v závěru dubna 1919, podnikl Bravin a jeho poselstvo svůj první pokus o překročení rusko-afghánských hranic. Bravin sice toho času stále ještě neobdržel z Moskvy dokumenty potvrzující jeho diplomatický status, nicméně měl k dispozici dopis Bogojavlenského pro afghánskému emíra, což pro daný okamžik považoval za dostatečné.

Cesta Bravinovy mise do Afghánistánu nebyla nijak jednoduchá, jelikož část sovětského území při afghánské hranici byla pod kontrolou nepřátelských sil. Předposledního dubnového dne nicméně mise v počtu šestnácti osob⁸¹ překročila u bucharské vesnice Basaga hranice. V afghánské pohraniční vesnici Chámjáb se

⁷⁹ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 52–53.

⁸⁰ Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 15–16.

⁸¹ Z toho jeden Afghánc, jeden Peršan, čtyři Indové a zbytek tvořili Rusové. Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 16.

Bravin místním úřadům představil jako velvyslanec sovětského Ruska a předal jim Bogojavlenského poselství emírovi.⁸² Afghánské úřady však misi nepovolily pokračovat v cestě do Kábulu. Krátce nato byli členové mise neočekávaně zatčeni a uvězněni. Po devíti dnech vězení přišla od guvernéra Mazáre Šerífu zpráva, ve které sděloval, že Bogojavlenského dopis poslal do Kábulu. Členové sovětské mise byli poté propuštěni, avšak následujícího dne byli nuceni vrátit se do ruského Turkestánu. Guvernér totiž požadoval, aby sovětská mise opustila do příchodu odpovědi z Kábulu afghánské území. Incident se brzy vyjasnil. Guvernér Mazáre Šerífu, na jehož území se mise ocitla, nepatřil mezi stoupence nového emíra, nýbrž mezi přívržence jeho sesazeného strýce. Snažil se proto bránit navázání kontaktů nové vlády se zahraničím. Emír Amánulláh, jakmile se o věci dozvěděl, nařídil guvernéra ihned uvěznit. Nový guvernér pak dostal příkaz přijmout sovětskou misi a poskytnout jí oficiální doprovod. Mise však byla toho času již pryč. Bravin totiž mezitím obdržel dopis od hlavy afghánského poselstva Muhammada Valího Chána, který mu navrhoval setkání v Taškentu nebo v Nové Bucharě a sliboval, že mu poskytne doporučení a rady pro cestu do Kábulu. Bravin proto neváhal a s celou misí odjel do Nové Bucharý.⁸³

Afghánská mise⁸⁴ v počtu padesáti mužů mezitím překročila hranice a v neděli 25. května 1919 dorazila do Nové Bucharý.⁸⁵ Muhammad Valí Chán zde začal rozhovory s Bravinem. Rozhovory měly ovšem pouze informativní charakter.⁸⁶ Muhammad Valí Chán mj. informoval o vypuknuvší válce s Velkou Británií a požádal sovětské zástupce o pomoc, zejména pokud šlo o vojenský materiál.⁸⁷ Vysvětlil také incident s předchozím zatčením sovětské mise a poskytl Bravinovi informace o podmínkách cesty do Kábulu.⁸⁸

Během rozhovorů se v Nové Bucharě objevil posel z Mazáre Šerífu a předal Bravinovi dopis tamního guvernéra. Guvernér Bravina informoval, že afghánská vláda souhlasí s příjezdem sovětské delegace do Kábulu. Guvernér současně

⁸² Korgun, *Istorija Afganistana*, 64.

⁸³ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 17.

⁸⁴ Členy mise byli vedle Muhammada Valí Chána ještě nejvyšší soudce afghánské armády Sejfurrahmán Chán a diplomaté Mirzá Muhammad Chán Jafalí a Sultan Ahmad (oba se později stali afghánskými velvyslanci v SSSR), dále rada a tajemník Faiz Muhammad, vicekonzul Edin Efendi a dalších třináct osob. Viz Teplinskij, *50 let sovětsko-afgánských otašoenij*, 27.

⁸⁵ AVP RF, f. 04, op. 39, p. 43, d. 588, l. 1.

⁸⁶ Předpokládalo se, že oficiální rozhovory budou vedeny v Taškentu, a představitelé Turkestánské autonomní sovětské republiky proto žádali Moskvu o příslušné plné moci a instrukce pro uzavření přijatelné dohody s Afghánistánem. Viz AVP RF, f. 04, op. 39, p. 43, d. 588, l. 1.

⁸⁷ AVP RF, f. 04, op. 39, p. 43, d. 588, l. 1.

⁸⁸ Romodin, *Očerki po istorii*, 50.

navrhl, aby se sovětská mise vydala do Afghánistánu přes Termez.⁸⁹ Bravin nicméně nejprve doprovodil afghánskou misi do Taškentu, kam dorazila 4. června 1919.⁹⁰

Afghánská mise byla v Taškentu velmi srdečně přijata. Muhammadu Valímu Chánovi byl mj. 10. června 1919 předán originál Leninovy a Kalininovy odpovědi na emírovo poselství ze 7. dubna toho roku.⁹¹ Afgháncům bylo dále dovoleno zřídit v Taškentu generální konzulát v čele s emírovým nejvyšším lovcím Muhammadem Aslamem Chánem.⁹² Muhammad Valí Chán také při této příležitosti vyzval sovětské úřady v Turkestánu k opětovnému vyslání Bravina, coby sovětského diplomatického zástupce, do Kábulu.⁹³

Žádost Muhammada Valího Chána stran pomoci proti Britům byla pro sovětské představitele v Taškentu obtížně splnitelná, neboť samy sovětské síly ve střední Asii měly vojenského materiálu a zásob nedostatek a šance na jeho doplnění byly s ohledem na vývoj občanské války minimální. Navzdory tomu se sovětská představitel v Turkestánu afghánskou žádostí vážně zabývali a zjišťovali telegrafickým dotazem možnosti dodávek z centrálního Ruska.

O několik dní později, 15. června 1919, odjel Muhammad Valí Chán a menší část jeho mise do Moskvy, zatímco zbylá část doprovodu Muhammada Valího Chána zůstala v Taškentu jako personál nově vytvořeného afghánského generálního konzulátu.⁹⁴

Ve stejný den se na cestu opačným směrem vydala i Bravinova mise. Moskva mezitím schválila Bravinovu dosavadní činnost a rozhodnutím Lidového komisařiátu zahraničních věcí RSFSR ho vybavila statutem oficiálního sovětského diplomatického představitele v Kábulu. V radiotelegramu, který byl 9. května 1919 zaslán do Taškentu, byla kromě toho vyjádřena naděje, že nehledě na neúspěch prvního pokusu o cestu do Kábulu se misi podaří získat nové emírovo pozvání.⁹⁵

Co způsobilo tento obrat v postoji sovětského vedení vůči Bravinovi? Bylo to v první řadě setkání Lenina s Barakatulláhem, který před sovětským vedením rozvinul lákavé perspektivy rozvoje vzájemných vztahů. Moskva byla nyní

⁸⁹ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 17.

⁹⁰ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 53.

⁹¹ Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 132, s. 204.

⁹² Při slavnostním otevření konzulátu přednesl Muhammad Valí Chán projev, ve kterém vyložil motivy, které vedly afghánskou vládu k rozhodnutí navázat přátelské vztahy s Ruskem – Afghánci se tak rozhodli nejen proto, aby osvobodili z britského sevření sami sebe, ale také indické muslimy a vůbec, aby tím přispěli ke spáse všech muslimů světa. Viz Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 53.

⁹³ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 53.

⁹⁴ Romodin, *Očerki po istorii*, 50.

⁹⁵ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 18.

zinteresována na užší spolupráci s Afghánistánem proti Britům a Bravin byl pro afghánskou stranu již známou osobou a tudíž měl reálnou šanci navázat s Afghánistánem potřebné kontakty.⁹⁶ Moskva však Bravinovi stále nedůvěřovala, a taškentské vedení se proto rozhodlo zahrnout do jeho mise své důvěrníky – K. M. Kulikova, M. I. Zibarova, Dženabeho, A. Aulianiho a náčelníka Hlavního štábu vojsk Turkestánské autonomní sovětské republiky Borise Nikolajeviče Ivanova, jejichž úkolem (a zejména to platilo v případě Ivanova) bylo na Bravina dohlížet a v krajním případě proti němu i zakročít.⁹⁷ Ivanov byl kromě toho pověřen úkolem uzavřít s afghánskou vládou útočně-obranné spojenectví proti Velké Británii.⁹⁸

Po dvoutýdenním putování mise 1. června 1919 překročila afghánské hranice. Cestou se musela vypořádat s velkými komplikacemi a nebezpečnými překážkami, způsobenými mj. činností britské rozvědky, která se jí usilovně snažila zabránit v pokračování cesty.⁹⁹ Už první pokus překročit hraniční řeku Amudarju v oblasti Mazáre Šerífu skončil neúspěchem, protože parník Čardžou, na kterém mise cestovala, byl ostřelován Turkmeny. Veškeré pokusy sovětské mise, jakož i jejích afghánských průvodců, dohodnout se s Turkmeny selhaly. Selhal i pokus vynutit si průchod silou. Parník inkasoval na dva tisíce zásahů střelivem puškové ráže a po poškození parního stroje se byl nucen vrátit.¹⁰⁰ Jak se později ukázalo, jednalo se o jeden z kousků britské rozvědky.¹⁰¹

Mise byla následkem výše zmíněného incidentu nucena změnit trasu. Bylo rozhodnuto vydat se do Kábulu přes Kušku a Herát. V Kušce však sovětská mise musela nejprve vyčkat na povolení emírových úřadů ke vstupu na afghánské území. To dorazilo teprve v závěru června 1919 a 1. července 1919 Bravinova mise konečně překročila sovětsko-afghánské hranice a koňmo se vydala do Herátu. Po příjezdu do Herátu však byla mise internována a strávila zde devatenáct dní v izolaci, než z Kábulu dorazilo povolení k pokračování cesty. Jak se později ukázalo, emír s povolením vyčkával na výsledky britsko-afghánských rozhovorů o příměří,

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Jak se později ukázalo, toto složení mise nebylo nijak ideální. Většina členů Bravinovy mise nelibě nesla okolnost, že do jejího čela byl postaven nestraník. Bravin navíc až na výjimky nepřipouštěl princip kolektivní účasti při rozhodování. V důsledku těchto dvou okolností se trvale nacházel v konfliktu s většinou členů své mise, kteří mu kladli do cesty řadu překážek a neváhali ani zasílat o něm do Taškentu nepravdivé a zkrleslé informace. Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 25–26.

⁹⁸ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 42.

⁹⁹ Romodin, *Očerki po istorii*, 51.

¹⁰⁰ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 20.

¹⁰¹ Korgun, *Istorija Afganistana*, 65.

kteřé právě probíhaly v Rávalpindí. Mise tak mohla opustit Herát až 25. července 1919.¹⁰²

Cestou do Kábulu se Bravinova mise mj. setkala s posledními příslušníky německé válečné mise Niedermayera a von Hentinga odcházejícími z Afghánistánu. Toto setkání jakoby naznačovalo symbolické střídání stráží.

Do Kábulu Bravinova mise nakonec dorazila až 21. srpna 1919, padesát dva dní od okamžiku, kdy vyrazila na cestu. Bravina a jeho doprovod zde slavnostně uvítal ministr zahraničních věcí Mahmúd Beg Tarzí a emírův generální pobočník tureckého původu Mahmud Sami.¹⁰³ Misi přišel uvítat i jeden z jejích členů Ch. I. Mamin, který se od ní oddělil již dříve a vydal se do Afghánistánu samostatně. Částečně s afghánským doprovodem dorazil do Kábulu cestou přes Mazáre Šeríf týden před příjezdem jádra sovětského poselstva. Mamin ještě před Bravinovým příjezdem stihl absolvovat audienci u Amánulláha Chána, aby mu předal dar jménem Turkeštánské autonomní sovětské republiky.¹⁰⁴

Navzdory poměrně vstřícnému přijetí nebylo postavení sovětské mise v Kábulu nijak jednoduché. Mise se nacházela pod bedlivou kontrolou afghánských úřadů, které se ji snažily v maximální možné míře izolovat od okolí.¹⁰⁵ Emírovým zástupcům se totiž 8. srpna 1919 podařilo uzavřít s Brity v Rávalpindí dohodu o příměří, a emír si proto nepřál další vyostření vztahů s Velkou Británií¹⁰⁶ v situaci, kdy země nebyla připravena na pokračování války. Proti přítomnosti mise vystupoval také Kolčakův oficiální představitel N. I. Černěvskij, akreditovaný u afghánské vlády.¹⁰⁷ Dalším důvodem k izolaci mise byla afghánská obava (a nutno říci, nijak bezdůvodná), že členové sovětské mise se v zemi pokusí provést sběr zpravodajských informací a budou zde šířit komunistické myšlenky.¹⁰⁸ Součástí sovětského poselstva totiž bylo mj. deset turkeštánských komunistů, určených k „politické práci mezi Afghánci“.

Prakticky ihned po příjezdu do Kábulu se Bravin musel vyrovnat s novými okolnostmi, které nastolilo uzavření příměří mezi Velkou Británií a Afghánistánem. Pro Bravina to bylo krajně nepříjemné překvapení, které uvrhlo jeho misi do zvláště ožehavé situace. Byl totiž do Kábulu vyslán především proto, aby zde

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 20.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Tyto tendence afghánské úřady projevovaly již během cesty. Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 20.

¹⁰⁶ Velká Británie se totiž nadále nebyla ochotna smířit s afghánským požadavkem úplné nezávislosti v zahraniční politice, nemluvě již o tradičních obavách z ruského pronikání ve směru k Indii.

¹⁰⁷ Korgun, *Istorija Afganistana*, 65.

¹⁰⁸ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 43.

dosáhl pokračování britsko-afghánské války. Za daných okolností však základní cíl sovětské mise postrádal smysl. Členové sovětského poselstva proto nyní nutně tápali v otázce, o čem v nové situaci vést s Afghánistánem rozhovory. Bravin se navíc obával, že se Afgháncům nyní příjezd sovětské delegace nijak nehodí a byli by raději, kdyby zase odjela. Podle jeho soudu se však báli vyvolat otevřený spor, který by její oficiální vypovězení vyvolalo.¹⁰⁹ První obtíže se ukazovaly již při úvodním setkání s ministrem zahraničních věcí Mahmúdem Begem Tarzím. To bylo poměrně chladné a obě strany nemohly pro ně najít vhodná slova.¹¹⁰

Situace sovětského poselstva byla o to komplikovanější, že s ohledem na neexistenci efektivního spojení mise postrádala možnost operativně požádat Moskvu či Taškent o nové instrukce. Jelikož zmíněnou kábulskou radiostanicí tvořil pouze přijímací aparát, představovali jediné spojení s Taškentem jízdní, popřípadě pěší kurýři.¹¹¹ Bravin se nicméně nakonec rozhodl vytěžit z dané situace maximum možného. Rozhodl se soustředit zejména na úkoly, které byly jeho misi oficiálně uloženy a které byly i předem oznámeny. Již den po příjezdu se proto obrátil na emíra s prosbou o přijetí, aby mu mohl předat dopis od Lenina. Současně předal Mahmúdu Begu Tarzímu nótu, ve které na základě vzájemnosti žádal o svolení vztyčit nad budovou sovětského diplomatického zastupitelství v Kábulu sovětskou vlajku. O den později, 23. srpna 1919, pak další nótou požádal Mahmúda Bega Tarzího o souhlas s okamžitým otevřením pěti sovětských konzulátů – generálních konzulátů v Herátu, Mazáre Šerifu a Kandaháru a konzulátů v Majmene a Džalálábádu. Zažádal také, aby mu byla ukázána třeba i jen kopie smluvních aktů podepsaných mezi Afghánci a Brity. Afghánská strana však ponechala obě nóty bez odpovědi.¹¹²

Pět dní po své příjezdu, 26. srpna 1919, byla sovětská mise přijata emírem Amánulláhem, kterému Bravin předal své pověřovací listiny a dopis předsedy Revoluční vojenské rady RSFSR Trockého, blíže neznámého obsahu.¹¹³ Bravin, který udělal na Afghánce dobrý dojem svou znalostí angličtiny a turečtiny, při setkání zvláště podtrhl, že sovětská vláda hodlá poskytnout nezávislému Afghánistánu všestrannou pomoc. Emír sovětské představitele pozorně poslouchal. Vůči sovětskému režimu choval určitou míru zaujatosti, které vyplývala ze sovětských antimonarchistických principů. Afghánci se kromě toho obávali, že sovětská

¹⁰⁹ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 23.

¹¹⁰ *Ibid.*, 21.

¹¹¹ Burdett, ed., *Afghanistan Strategic Intelligence I*, 132.

¹¹² Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 21.

¹¹³ Sovětská mise se tím stala prvním diplomatickým zastoupením cizího státu v Afghánistánu v době po vyhlášení jeho nezávislosti.

strana víc než o skutečné vzájemně výhodné vztahy s Afghánistánem usiluje o to, aby s afghánskou pomocí řešila své vlastní politické úkoly na Východě.¹¹⁴

Sovětská mise velmi brzy zjistila, že Afghánci mají nadále, i po uzavření dohody o příměří s Brity, zájem na dobrých vztazích se sovětským Ruskem. Kábul stále (a možná ještě více než dříve) doufal v sovětskou materiální, finanční a vojenskou pomoc mající vést k upevnění afghánské suverenity. Navíc, přítomnost sovětské mise umožňovala Afgháncům vyvíjet tlak na Brity během závěrečné etapy rozhovorů v Rávalpindí. Např. k uznání afghánské nezávislosti se jim podařilo přimět Brity jen s pomocí hrozby spojenectví se sovětským Ruskem. Afghánci ovšem usilovali i o naplnění svých teritoriálních ambicí. Již během prvních setkání s Bravinem vznesli nároky na Kušku, Kerki a Termez.¹¹⁵ Sovětské Rusko totiž zdědilo po carské říši ve vztahu k Afghánistánu řadu neřešených územních problémů. Hranice obou zemí v minulosti vznikla převážně na základě dohod mezi soupeřícími velmocemi – Velkou Británií a Ruskem, a to z větší části bez účasti Afghánců. Afghánci proto po příjezdu Bravina do Kábulu vznesli vůči Rusku řadu územních nároků. Nejvýznamnější z nich byl požadavek vrátit Afghánistánu carskou vládou, údajně nezákonně, odňatou oblast Kušky a pandždehské oázy¹¹⁶ a dále požadavek postoupit Afghánistánu jako protektoráty Zakaspickou oblast, Ferganu, Bucharu a Chivu.¹¹⁷ Afghánské naděje byly spjaty především se situací v Buchaře, jejíž emír projevoval ochotu ke spolupráci s Kábulem, ale také s přesvědčením, že sovětské Rusko přistoupí na územní ústupky nejen vzhledem ke své vojenské slabosti v Turkestánu, ale také s ohledem na přání rychle uzavřít s Kábulem výhodnou protibritskou dohodu. Navíc, v Leninově poselství, které Bravin dovezl do Kábulu, byl vyjádřen úmysl provést na výše zmiňovaném území plebiscit. Afghánští představitelé tento příslib pochopili jako oficiální závazek sovětského vedení předat Kušku Afghánistánu.

Po určitých rozpacích byly na počátku září 1919 mezi představiteli sovětské mise na straně jedné a emírem Amánulláhem a ministrem zahraničních věcí Mahmúdem Begem Tarzím na straně druhé zahájeny rozhovory o politických a obchodních otázkách. Bravin byl za tímto účelem 2. září 1919 pozván k emírovi. Emír Amánulláh byl během tohoto setkání poměrně otevřený. Přednesl Bravinovi

¹¹⁴ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 22.

¹¹⁵ *Ibid.*, 23.

¹¹⁶ Kábul si začal oázu Pandždeh s britskou podporou nárokovat v květnu 1884, tj. cca dva měsíce poté, co jej zabralo carské Rusko. Rusko pak odtud koncem března 1885 vytlačilo afghánské vojsko a v září téhož roku byla vytýčena hraniční linie, potvrzená podpisem příslušného protokolu z července 1887, který vytučoval pohraniční linii mezi Afghánistánem a Zakaspickou oblastí. Viz Eduard Gombár, *Moderní dějiny islámských zemí* (Praha: Karolinum, 1999), 363–64.

¹¹⁷ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 111.

celou řadu svých pochyb o tom, že by Rusko bylo v situaci, aby mohlo Afghánistánu poskytnout nutnou vojenskou pomoc, kterou by emír k uchování afghánské suverenity potřeboval. Afghánská vláda proto chovala značné pochyby stran potřeby přátelských vztahů.¹¹⁸

Rozhovory pokračovaly 10. září 1919. Emír se tentokrát dotkl i otázky pokračování války, nicméně zároveň přímo požádal sovětskou diplomatickou misi o poskytnutí ruské vojenské pomoci pro případ, že by došlo k roztržce diplomatických styků mezi Velkou Británií a Afghánistánem. V případě poskytnutí reálné vojenské pomoci byl připraven obnovit válku s Brity. Sovětští emisáři v reakci na emírovu žádost přislíbili, že pokud bude mezi Moskvou a Kábulem podepsána odpovídající dohoda, bude do Afghánistánu okamžitě zasláno osm děl a 36 kulometů i s osádkami, 1 500 prvotřídních vojáků a 5 000 berdanek¹¹⁹ s 1 500 000 nábojů pro vyzbrojení pašunských kmenů v pohraničí Indie.¹²⁰

Bravin si byl dobře vědom, že tato pomoc emíra zcela jistě neuspokojí. Slíbil mu proto, že jakmile budou odstraněny překážky bránící spojení mezi centrálním Ruskem a Turkestánem, RSFSR poskytne Afghánistánu pomoc v jakémkoliv přijatelném rozsahu včetně finanční pomoci ve zlatě a převzetí nákladů na vedení války s Brity.¹²¹ Bravin, který si byl vědom významu, jež měla pro sovětské Rusko obnova britsko-afghánskému konfliktu – strategický cíl, který mu uložil Lidový komisariát zahraničních věcí RSFSR v Moskvě –, dal tyto sliby na svou vlastní zodpovědnost, bez konzultace s Moskvou i Taškentem, se kterými neměl plynulé spojení.¹²² Vyšel tím ovšem za rámec svých instrukcí, jakkoli ty byly v tomto ohledu poněkud nejasné.¹²³

V úterý 16. září 1919 byli členové sovětské mise znovu přijati emírem. Afghánská strana zde Bravinovi předložila celou řadu podmínek, jejichž přijetím podmínila navázání vzájemných diplomatických styků. Afghánci požadovali, aby sovětská vlajka nad budovami diplomatické mise a konzulátů byla vztyčena až po zřízení dalších cizích zastupitelských úřadů. Dále žádali, aby vjezd sovětských občanů na afghánské území byl vázán na povolení afghánské vlády, zatímco

¹¹⁸ Ibid., 23.

¹¹⁹ Šlo o t. č. zastaralý typ ruských pušek – jednoranných zadovek ráže 10,75 mm. V nábojích se nadále používal černý střelný prach, vytvářející množství dýmu. V ruské armádě ve výzbroji v letech 1869–1891 a dále pak u domobrany.

¹²⁰ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 23.

¹²¹ Korgun, *Istorija Afganistana*, 66.

¹²² Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 23.

¹²³ Z Taškentu např. dostal pouze instrukci zabránit rychlému ukončení britsko-afghánské války, poskytnout afghánské straně vojenské konzultace a navázat diplomatické styky (a skrze to zajistit výhodné podmínky pro ochranu hranic). Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 24.

vjezd Afghánců do Ruska by byl zcela volný. Sovětská diplomatická mise měla mít nanejvýš patnáct a každý konzulát maximálně pět pracovníků. Všichni pracovníci sovětského zastupitelského úřadu a sovětských konzulátů se současně měli písemně zavázat, že nebudou v Afghánistánu vést komunistickou propagandu. Konečně konzulární zastoupení RSFSR mělo být podle názoru afghánské strany omezeno na Herát, Mazáre Šerif a Majmene, zatímco afghánské konzuláty by byly otevřeny všude, kde by to bylo třeba.¹²⁴

Sovětská mise, dobře si vědoma nespelnitelnosti svých původních širších vojensko-politických cílů, se po dlouhých diskusích rozhodla afghánské požadavky přijmout. Na konci září 1919 tak bylo přes odpor některých probritsky zaměřených činitelů při emírově dvoře dosaženo dohody o otevření sovětských konzulátů v Herátu, Mazáre Šerifu a v Majmene, tj. vesměs v místech podél rusko-afghánské hranice. Za tímto účelem byli z řad mise vyčleněni tři pracovníci (mj. Ch. I. Mamin), kteří měli vedení konzulátů převzít. Jejich reálné otevření se však protáhlo, neboť afghánská strana se obávala, že se konzuláty stanou základnami sovětské propagandistické a zpravodajské činnosti, a zároveň se snažila využívat průtahů v této záležitosti k tomu, aby od Sovětů získala další ústupky, mj. v územních otázkách. V průběhu sovětsko-afghánských rozhovorů totiž emír Amánulláh několikrát před Bravinem prohlásil, že bude souhlasit s navázáním smluvních vztahů se sovětským Ruskem, bude-li vyřešena územní otázka týkající se Pandždehu.

Bravin si uvědomoval dvojakost pozice sovětského vedení v této věci a snažil se proto vyhnout konkrétním slibům. Sdělil proto emírovi, že v této záležitosti nemá potřebné kompetence.¹²⁵ Osobně však byl předání Pandždehu Afgháncům nakloněn. V soukromém dopise vedoucímu Východního oddělení Lidového komisariátu zahraničních věcí RSFSR A. N. Vozněsenskému dokonce vyjádřil názor, že by předání Pandždehu Afghánistánu bylo skutečně širokým gestem ze sovětské strany, kterým by jasně ukázala celé Asii a vůbec světu, že se v sovětském případě „slovo a čin nerozcházejí“.¹²⁶ Kromě toho v radiotelegramu zasláném do Moskvy se svým osobitým radikalismem, který ho svého času sblížil s bolševiky, prohlásil, že plně sdílí názor afghánské vlády a podporuje její prosbu, a vyslovil se pro předání Pandždehu a Kušky, zabraných podle „loupeživé“ smlouvy z roku 1885, Afghánistánu.

¹²⁴ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 24.

¹²⁵ Burdett, ed., *Afghanistan Strategic Intelligence I*, 24.

¹²⁶ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 112.

Afghánská snaha využívat otázku konzulátů coby nátlakového prostředku nicméně nebyla pro Bravina přijatelná. Bravin se proto 25. září 1919 obrátil nótou na Mahmúda Bega Tarzího, ve které pohrozil, že pokud afghánská vláda nedovolí otevření konzulátů, jmenovaní pracovníci se vrátí do Ruska. Toho se afghánské vláda zalekla, protože se obávala podstatného ochlazení vzájemných vztahů před nadcházejícím zahájením britsko-afghánských rozhovorů, jejichž cílem mělo být dořešení některých sporných otázek, otevřených třetí britsko-afghánskou válkou. Současně jí však ze stejného důvodu nebyla vhod ani početná sovětská diplomatická mise v hlavním městě. Proto nakonec souhlasila s neoficiálním a prozatímním otevřením dohodnutých konzulátů.¹²⁷

Po krátkém rozloučení s emírem se 1. října 1919 designovaní konzulové vydali do svých působišť. Současně s nimi Kábul opustili i vojenští členové sovětské mise, kteří po uzavření britsko-afghánského příměří nebyli afghánské straně k užítku a jejichž další přítomnosti se Afghánci s ohledem na možné komplikace ve vztazích s Brity obávali.¹²⁸ Společně s nimi se vrátil mj. Ivanov, kterému se po určitých obtížích podařilo získat potřebné zpravodajské informace a navázat kontakty s Turky usedlími v Kábulu.¹²⁹ Méně úspěšný byl Ivanov ve snaze získat emírův souhlas k návštěvě zóny paštunských kmenů při hranicích s Indií. Emír jeho žádost třikrát zamítl. Závažnější však bylo, že se mu nepodařilo dosáhnout hlavního cíle – uzavření protibritsky zaměřené spojenecké dohody s afghánskou vládou, jejímž sjednáním byl speciálně pověřen.

Nehledě na výše zmíněné obtíže se misi podařilo splnit většinu jejích úkolů, vyjma toho hlavního – přimět Afghánistán k pokračování válečných operací proti Velké Británii.¹³⁰ Ačkoliv spojenectví nebylo nakonec uzavřeno, samotným navázáním diplomatických styků mezi Moskvou a Kábulem byl zasazen citelný úder britským pozicím v této tradiční britské sféře vlivu. Do určité míry tím bylo ze zahraničněpolitického hlediska posíleno i postavení sovětské moci ve střední Asii.

Cesta afghánské mise do Moskvy byla, navzdory pohybu po území s mnohem lepší infrastrukturou komunikací, neméně namáhavá. Přímá cesta po železnici

¹²⁷ Ibid., 25.

¹²⁸ Společně s Bravinem tak v Kábulu zůstali již jen tři další členové sovětské mise. Viz Panin, *Sovětskaja Rossija i Afganistan*, 25.

¹²⁹ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 43. Zásadní roli v dosažení těchto úspěchů sehrála velká suma ve zlatě a stříbře, která Ivanovovi umožnila podplácet afghánský doprovod, jež museli příslušníci sovětské mise strpět vždy, když opustili ubytovací prostory.

¹³⁰ Bravin sám tím považoval svou misi za ukončenou a doufal, že brzy bude vyslán jako diplomat do Persie, kterou znal mnohem lépe než Afghánistán. V důsledku zákulisních intrik a pomluv šířených mj. B. N. Ivanovem se tak nakonec nestalo.

z Taškentu do Moskvy byla s ohledem na průběh front občanské války stále ještě nemožná. Předpokládalo se proto, že se mise vydá vlakem z Taškentu do stanice Aralskoje more. Odtud měla pokračovat parníkem a posléze pozemní cestou do Fortu Alexandrovského. Z Fortu Alexandrovského se předpokládala cesta parníkem do Astrachaně a dále pak podle okolností.¹³¹ Návrh Moskvy zkrátit cestu použitím letadel v úseku Taškent–Orenburg byl odmítnut jak představiteli sovětských úřadů v Taškentu, tak samotnými členy afghánské mise.¹³² Namísto toho byl nakonec realizován původní plán cesty. Mise v počtu devíti osob se tedy vydala vlakem k Aralskému moři. Po příjezdu do stanice Aralskoje more se však další pokračování cesty ukázalo jako nemožné a mise se musela vrátit zpět do Taškentu. Tam zůstala až do září 1919.

Druhá sovětská mise do Afghánistánu. Mise Muhammada Valího Chána v Moskvě

Vývoj situace na východní a turkestánské frontě, obecně chaotické poměry občanské války, v létě 1919 prozatím nejen znemožnily příjezd afghánské mise do Moskvy, ale také odjezd další sovětské mise do Kábulu.

Co bylo příčinou vyslání této druhé mise do Afghánistánu? K objasnění tohoto problému je třeba vrátit se v čase poněkud zpět. Když na přelomu května a června 1919 do Moskvy konečně dorazily zprávy o vypuknutí třetí britsko-afghánské války, sovětské vedení si uvědomilo nutnost poněkud přehodnotit otázku vztahů s Afghánistánem.¹³³ Nabízela se totiž velmi příhodná situace k získání pozic ve strategicky velmi důležité oblasti – na přístupech k Indii. Případné rozšíření revoluce za hranice bývalé Ruské říše hlouběji do Asie, a zejména do Indie, by znamenalo podstatné oslabení jednoho z hlavních sovětských protivníků – Velké Británie a současně i posílení sovětského režimu v Rusku samém. S ohledem na zásadní význam, který Lenin přikládal Indii při předpokládaném šíření revoluce do Asie, mohl být úkolem zajištění přístupové cesty do této klíčové země pověřen pouze důvěryhodný člověk, tj. prověřený straník. Tím však Bravin nebyl. Proto byl v červnu 1919,¹³⁴ tj. ještě v průběhu třetí britsko-afghánské války, do střední Asie vyslán Jakov Zacharovič Suric, dlouholetý předrevoluční člen bolševické frakce

¹³¹ AVP RF, f. 04, op. 39, p. 43, d. 588, l. 2.

¹³² Ibid.

¹³³ Lze se ovšem domnívat, že určitou roli v tomto procesu sehrály i Barakatulláhovy návrhy Leninovi z konce dubna a počátku května 1919. Viz výše.

¹³⁴ Jeho pověřovací listina byla podepsána V. I. Leninem 23. června 1919, tj. Viz Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 27.

Sociálně demokratické dělnické strany Ruska a starý známý lidového komisaře zahraničních věcí RSFSR Čičerina z doby jejich společné emigrace v Německu.

Suric byl jmenován zplnomocněným zástupcem RSFSR pro střední Asii. Jeho úkolem bylo navázat diplomatické styky s národy nezávislého Afghánistánu, nezávislémi kmeny Balúčistánu, Chivy a Buchary a za svobodu bojujícími národy Indie, Kašmíru a Tibetu. Byl také zplnomocněn vstoupit ve styk s již existujícími i s teprve vznikajícími vládami těchto zemí a rovněž s revolučními organizacemi, které si vytkly za cíl osvobození středoasijských národů z cizího (rozuměj britského) panství. Suric byl dále vybaven pravomocí jmenovat své představitele a agenty, vést přímé či nepřímé (tj. skrze prostředníky) rozhovory a uzavírat dohody a smlouvy jménem ruské sovětské vlády a rovněž tyto dohody podepisovat po předchozím schválení Moskvou.¹³⁵

Jeho pověření bylo značně široké a v mnohém se podobalo spíše mandátu revolučního komisaře než diplomata. Zvláště zarážející je např. fakt, že se měl zaměřovat v první řadě na národy Afghánistánu než na emírovu vládu. Tato formulace navozuje dojem, jako by Moskva byla připravena orientovat se při realizaci svých záměrů v Afghánistánu i na jiné politické skupiny, než byla emírova vláda. Ačkoliv přímé motivy k této formulaci nejsou známy, soudě podle místních podmínek i dalšího vývoje sovětsko-afghánských vztahů, byla tato alternativa (snad s výjimkou kmenů na afghánsko-indickém pomezí) spíše iluzorní. Formulace byla snad z části dána tím, že Suric byl současně s diplomatickým pověřením jmenován též představitelem Kominterny v Afghánistánu a sousedních zemích,¹³⁶ která zde v jeho osobě poprvé vstupuje na scénu.

Pokud jde o vztah Surice a v Kábulu již působící Bravinovy mise, předpokládalo se, že se Suric bude soustředit na problémy spojené se šířením revoluce do Indie a na udržování styků s pašunskými kmeny, přičemž ve vztahu k sovětskému zastupitelství v Afghánistánu se omezí na jeho strategické vedení, zatímco vedení běžné diplomatické práce zůstane odpovědností Bravina, jmenovaného nyní představitelem Lidového komisariátu zahraničních věcí RSFSR v Afghánistánu.¹³⁷

Suric se na cestu do Afghánistánu vydal 23. června 1919 v čele relativně početné mise. Dalšími členy byli například I. M. Rejsner, později známý sovětský orientalista, který byl jmenován prvním tajemníkem mise, nebo Je. M. Rijs, který zastával pozici vojenského zplnomocněnce.¹³⁸ Součástí mise bylo dále několik

¹³⁵ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 47–48.

¹³⁶ *Ibid.*, 48.

¹³⁷ Sergej B. Panin, „«Sovetskaja ugroza» Britanskoj Indii: Afganskij placdarm (20-e gody XX v.)“, *Vostok*, č. 6 (2001): 29.

¹³⁸ Radžabová, „Hnutí za reformy“, 146.

zástupců indických nacionalistů, technický personál apod. Všichni členové mise byli vybráni s velkou obezřetností Lidovým komisariátem zahraničních věcí RSFSR a potvrzení Revoluční vojenskou radou republiky na přelomu května a června 1919.¹³⁹

Výrazem sovětského přehodnocování dosavadní orientace byla také pozornost, jakou začal afghánské otázky věnovat lidový komisař vojenství RSFSR Trockij. Trockij, který se tehdy nacházel na Ukrajině, ve svém dopise Ústřednímu výboru Komunistické strany Ruska (bolševiků) z 5. srpna 1919 navrhl, očividně ovlivněn plány Muhammada Barakatulláha, otevřít frontu světové revoluce v Asii.¹⁴⁰ Trockého návrh byl součástí jeho vize světové revoluce. S ohledem na to tudíž v jeho případě nešlo jen o otázku další politické strategie RSFSR, ale také o věc osobní prestiže. A tak je jej také třeba chápat.

Trockij se ve svém dopise zabýval nejprve rozbořem tehdejší situace. Nedávná porážka Maďarské republiky rad, sovětské neúspěchy na Ukrajině a hrozící ztráta černomořského pobřeží podle něho svědčily o tom, že se přípravná fáze revoluce na Západě může protáhnout na delší dobu. Nadále tak podle něho bude nutno vycházet z toho, že Velká Británie a Francie si budou udržovat jistou sílu a vitalitu, zatímco Rudá armáda může představovat příliš skrovnou veličinu, než aby dokázala ovlivňovat vojenskou situaci v Evropě.

Naopak na Východě se podle jeho soudu události rozvíjely mnohem příhodnějším směrem. Četné úspěchy dosažené Rudou armádou proti vojskům Kolčaka otevřely „dosti širokou bránu do Asie“.¹⁴¹ Ačkoliv zatím zůstávala otevřena otázka japonských vojsk na Dálném východě,¹⁴² Trockij neměl pochybnosti o tom, že v Asii představovala Rudá armáda nesrovnatelně větší sílu než v Evropě. Před sovětským Ruskem se tak otvírala nepochybná vyhlídka na dlouhé období vyčkávání, jak se vyvinou události v Evropě, ale také na období aktivity v asijských záležitostech: „Cesta na Indii se nám v daný okamžik může ukázat jako schůdnější a kratší než cesta do sovětského Maďarska.“¹⁴³ Trockij se v této souvislosti vyslovil pro vytvoření „mohutné základny na Urale“, která byla pro sovětské Rusko potřebná bez ohledu na další vývoj v Evropě i v Asii. Mohla totiž sloužit postupu na obě strany.

¹³⁹ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 28.

¹⁴⁰ Meijer, ed., *The Trotsky Papers I*, č. 347, s. 620–27.

¹⁴¹ *Ibid.*, č. 347, s. 622.

¹⁴² Trockij soudil, že po Kolčakově porážce bude Japonsko nuceno buď svá tamní vojska posílit, nebo je stáhnout. První možnosti podle něj však bránilo negativní stanovisko USA vůči posílení japonského vlivu na východní Sibiři. Vzniklý antagonismus pak sovětskému Rusku nabízel výhodné podmínky. Viz *The Trotsky Papers I*, č. 347, s. 622.

¹⁴³ *The Trotsky Papers I*, č. 347, s. 622.

V první řadě považoval za nutné obnovit tamní průmyslové kapacity, respektive se vrátit k myšlence z jara 1918, podnícené německým postupem na východní frontě – soustředit průmysl na Urale a okolo něj. Vyslovil se také pro intenzivní výstavbu jezdeckých oddílů Rudé armády, protože jezdectvo mělo mít podle jeho soudu při asijských operacích nesporně rozhodující úlohu. V této souvislosti připomněl několik měsíců starý plán, předložený nejmenovaným vojenským odborníkem, podle kterého měl být vytvořen jezdecký sbor o síle třiceti až čtyřiceti tisíc jezdců, s tím že sbor by byl použit proti Indii.

Uvedený plán by však podle Trockého vyžadoval pečlivou přípravu, a to jak materiální, tak politickou. Trockij v tomto spojení upozornil, že doposud bylo agitaci v Asii věnováno jen málo pozornosti, zatímco se ukazovalo, že „cesta na Paříž a Londýn vede přes města Afghánistánu, Paňdžábu a Bengálska“.¹⁴⁴ Sovětské úspěchy na Urale a Sibíři slibovaly zvýšení prestiže sovětské revoluce v celé utlačované Asii. Trockij proto navrhoval využít tohoto okamžiku a soustředit někde na Urale nebo v Turkestánu revoluční akademii, politický a vojenský štáb asijské revoluce, který by v nejbližším období projevil mnohem větší akceschopnost než výkonný výbor Kominterny. Považoval za nutné soustředit v tomto směru všemi dostupnými způsoby a prostředky potřebné síly, jazykovědce, překladatele knih a zaangažovat domácí revolucionáře.¹⁴⁵ S ohledem na nutnost nejprve porazit Děnikinova vojska však prozatím považoval za možné podniknout jen opatření přípravného charakteru k pozdějšímu postupu na Východ, zejména pak pokud jde o plán vojenského úderu na Indii, na pomoc indické revoluci.¹⁴⁶

O několik dní později, 13. srpna 1919, zaslal Trockij sovětským orgánům v Taškentu telegrafickou depeši obsahující osmnáct otázek týkajících se vojenských podmínek v afghánském státě, Amánulláhovy spolehlivosti a detailních informací o potřebách vojenského materiálu v Afghánistánu. Další depeše z Moskvy z následujícího dne pak naznačovala, že Afghánistánu bude bezplatně poskytnuta vojenská pomoc, jakmile bude obnoveno železniční spojení s Taškentem. V této souvislosti je zajímavé, že Moskva také uvažovala o zapojení přinejmenším malého oddílu složeného z Afghánců do boje proti Kolčakovi a žádala, aby taškentské úřady zjistily, jak by na věc pohlížela afghánská mise Muhammada Valího Chána.¹⁴⁷

Suricova mise mezitím na své cestě do Afghánistánu dorazila pouze do Orenburgu. Zde byla nucena vyčkat až do obnovy přímého železničního spojení

¹⁴⁴ Ibid., č. 347, s. 624.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid., č. 347, s. 626.

¹⁴⁷ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 53–54.

s Taškentem,¹⁴⁸ k čemuž došlo teprve 13. září 1919. Doprava mezi Orenburgem a Taškentem nicméně ještě dlouho měla provizorní charakter a byla spojena s řadou problémů.¹⁴⁹ Krátce na to se Suricova mise vydala na cestu do Taškentu. Opačným směrem 24. září 1919 odcestoval Muhammad Valí Chán a jeho doprovod v počtu devatenácti osob. Obě delegace se potkaly 27. září 1919 v železniční stanici Čelkar. Afghánská mise pak pokračovala v cestě do Moskvy.¹⁵⁰

Po obnově přímého železničního spojení mezi centrálním Ruskem a Turkestánem v polovině září 1919 se sovětské vedení začalo intenzivněji zabývat politikou, která měla být prováděna v Turkestánu. Součástí probíhající výměny názorů byly i diskuse o přístupu k zemím sousedícím s Turkestánem. Trockij, který se této výměny názorů rovněž účastnil, využil této příležitosti, aby se začal ještě usilovněji domáhat souhlasu ÚV KSR(b) s vytvořením vojenské základny v Turkestánu pro ruský úder na jih.

Dne 20. září 1919 Trockij adresoval ÚV KSR(b) další dopis, ve kterém upozorňoval na nebezpečí, jež plynulo z uzavření příměří mezi Velkou Británií a Afghánistánem v jejich nedávné válce.¹⁵¹ Varoval, že se Velká Británie na Východě chystá vytvořit řetěz států proti sovětskému Turkestánu, jehož jednotlivými články mají být Persie, Buchara, Chiva a Afghánistán. Kdyby se jí to podařilo, pro sovětské Rusko by tím nastala velmi složitá situace. Trockij proto soudil, že na Východě bylo třeba přikročit k rozhodné a dravé politice při současném provádění umírněné a kompromisní politiky na Západě. V první řadě bylo podle něho nutno podkopat britské snahy a vytvořit v Turkestánu důležitou vojenskou základnu, k čemuž již podle jeho názoru byly dostatečné prostředky. Dále považoval za potřebné zvolit linii možného úderu a udeřit na jeden z řetězu států, který Velká Británie usilovala postavit proti RSFSR, a podřídit jej sovětské vůli.¹⁵²

Z výše uvedeného podle Trockého vyplývaly dva důsledky. Za prvé bylo třeba vyslat do Turkestánu osoby s výjimečně širokými pravomocemi a s instrukcemi, které by garantovaly rozhodný postup. Za druhé bylo nutno nařídít Revoluční

¹⁴⁸ Romodin, *Očerki po istorii*, 51.

¹⁴⁹ Nejzávažnější problém představoval nedostatek paliva pro lokomotivy. Např. obsluha lokomotivy vlaku, kterým cestovala afghánská mise z Taškentu do Moskvy, se byla v některých úsecích cesty nucena uchýlit k tomu, že jako palivo použila dřevo z plotů a budov, které vlakový personál a cestující (včetně členů afghánské mise) rozebrali podél trati. Viz Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopredel'nyje strany*, 288.

¹⁵⁰ Teplinskij, *Istorija sovetsko-afganskich otnošenij*, 43.

¹⁵¹ *The Trotsky Papers I*, č. 374, s. 672–75.

¹⁵² *Ibid.*, č. 347, s. 672.

vojenské radě republiky, aby v Turkestánu soustředila materiální a lidské zdroje pro možný útok z Turkestánu na jih.¹⁵³

Výsledkem Trockého snažení byl tentokrát souhlas sovětského vedení s přesunem velkého množství zbraní do výše řečené oblasti. Už v září 1919 tak bylo na Trockého příkaz do Turkestánu odesláno na 25 000 pušek určených k okamžitému předání afghánské vládě.¹⁵⁴ Ačkoliv v Moskvě toho času již věděli o skončení britsko-afghánské války, doufali v brzkou obnovu konfliktu. Lze tak soudit mj. z Leninovy direktivy zasláné 16. října 1919 do Taškentu, ve které se vedení Turkeštánské autonomní sovětské republiky nařizovalo rychle vytvořit alespoň malou, nicméně samostatnou základnu, zorganizovat výrobu munice, opravu zbraní a dalšího vojenského materiálu a podniknout opatření k zahájení těžby uhlí, ropy a železa. V direktivě bylo současně slíbeno zaslání potřebného technického vybavení pro výrobu munice.¹⁵⁵

Podobný závěr lze vyvodit z informace, kterou Suricovi nedlouho před odjezdem jeho mise z Taškentu do Kábulu poskytl velitel Turkeštánské fronty M. V. Frunze. Frunze Surice informoval, že v Moskvě, odkud se krátce předtím vrátil, bylo přijato rozhodnutí o vyslání dvou pěších brigád a určitého množství výstroje do Afghánistánu.¹⁵⁶ Navíc Š. Eliava, člen Revoluční vojenské rady Turkeštánské fronty a současně předseda Turkeštánské komise VÚVV a RLK,¹⁵⁷ obdržel přibližně v téže době příkaz k navázání zvláště přísně konspirativního spojení se zeměmi jižní Asie, a to přes Indii.¹⁵⁸ Aby bylo možno tento úkol vyplnit, bylo třeba nejprve vytvořit spolehlivé kanály spojení do Indie a v Indii samotné vytvořit nelegální zpravodajskou síť. Teprve poté by bylo možno vysílat agenty do vzdálenějších oblastí. Avšak již realizace této přípravné fáze byla nesmírně obtížná a nebezpečná. Příznivě naladěná afghánská vláda a podpora afghánských úřadů by však tento úkol značně ulehčila.

Mezitím 10. října 1919 do Moskvy po více než dvoutýdenní cestě dorazila afghánská mise Muhammada Valího Chána. Delegaci na nástupišť Kazaňského nádraží za přítomnosti čestné stráže, orchestru a vlajek přivítali jménem Lidového

¹⁵³ Ibid., č. 347, s. 674.

¹⁵⁴ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 49.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 32.

¹⁵⁷ Turkeštánská komise Všeruského ústředního výkonného výboru a Rady lidových komisařů ve složení Š. Z. Eliava (předseda), M. V. Frunze, V. V. Kujbyšev, G. I. Bokij, F. I. Gološčekin a Ja. E. Rudzutak byla vytvořena v říjnu 1919 jako jeden z výsledku diskuzí o politice, kterou bylo třeba provádět v Turkestánu. Viz Jurij Aleksandrovič Poljakov a Aleksandr Ivanovič Čugunov, *Konec basmačestva* (Moskva: Nauka, 1976), 33–34.

¹⁵⁸ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 49.

komisariátu zahraničních věcí RSFSR náměstek lidového komisaře a současně vedoucí oddělení muslimského Blízkého východu Nariman Narimanov a jménem Revoluční vojenské rady RSFSR Mirsaid Sultan-Galijev.¹⁵⁹

Dva dny po příjezdu se Muhammad Valí Chán setkal s lidovým komisařem zahraničních věcí RSFSR Čičerinem a členy kolegia lidového komisařiátu. Během rozhovoru s Čičerinem vyjádřil mj. naději, že přátelství mezi RSFSR a Afghánistánem napomůže osvobození Východu od útlaku evropským imperialismem.¹⁶⁰

Valí Chán byl přijat také Leninem. Setkání se uskutečnilo 14. října 1919 o sedmé hodině večerní v Leninově pracovně a trvalo více než půl hodiny. Setkání se kromě obou jmenovaných zúčastnili také náměstci lidového komisaře zahraničních věcí RSFSR L. Karachan a N. Narimanov. Afghánský velvyslanec znovu vyjádřil své naděje stran poskytnutí sovětské pomoci asijským národům v jejich boji proti evropskému imperialismu. Lenin ho ujistil, že sovětské Rusko ve vztahu k asijským zemím o nic jiného neusilovalo.¹⁶¹ Muhammad Valí Chán následně předal Leninovi emírovo poselství, na něž Lenin slíbil brzy odpovědět.¹⁶²

Koncem listopadu 1919 byl Muhammad Valí Chán¹⁶³ znovu přijat Leninem, který jej ujistil, že sovětské Rusko poskytne Afghánistánů pomoci a podporu. Lenin také předal Muhammadu Valímu Chánovi odpověď na emírovův dopis, ve které mj. vyjádřil myšlenku, že před Afghánistánem stojí velký historický úkol – sjednotit kolem sebe „zotročené“ muslimské národy a vést je ke svobodě a nezávislosti. Souhlasil také s úpravou sovětsko-afghánské hranice v afghánský prospěch.¹⁶⁴

Afghánská mise měla po završení rozhovorů v Moskvě v plánu pokračovat v cestě do Evropy. Tlak Velké Británie na estonskou vládu, která následně odmítla afghánské delegaci povolit vstup na své území, však pokračování cesty znemožnil a mise se na konci listopadu 1919 vydala zpět do Taškentu, kam dorazila 19. prosince 1919.¹⁶⁵

Nevelké množství informací známých o průběhu rozhovorů vedených Muhammadem Valím Chánem v Moskvě nedovoluje jejich přesnou rekonstrukci.

¹⁵⁹ Adamec, *Afghanistan. 1900–1923*, 142–43.

¹⁶⁰ Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 171, s. 261.

¹⁶¹ Teplinskij, *Istorija sovětsko-afganskich otnošenij*, 45. Viz též Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopredel'nyje strany*, 286.

¹⁶² Dejev et al., eds., *Dokumenty vnešnej politiki II*, č. 171, s. 261–62.

¹⁶³ V mezidobí se mu dostalo velkých poct. Např. 7. listopadu 1919 mu byla poskytnuta možnost vystoupit ve Velkém divadle na shromáždění u příležitosti druhého výročí říjnové revoluce. Viz Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 29–30.

¹⁶⁴ Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 30. Viz též Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopredel'nyje strany*, 286–87.

¹⁶⁵ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 55.

Z toho, co je známo, však jasně plyne, že bylo dosaženo shody stran navázání diplomatických styků a poskytnutí sovětské pomoci Afghánistánu. Je také zřejmé, že Afghánci doufali v uzavření útočně obranného spojení s Ruskem.¹⁶⁶ Sovětské vedení bylo podle všeho těmto afghánským tužbám v zásadě příznivě nakloněno. Jeho plány zahájit nehledě na dosud probíhající občanskou válku postup na jih však mezitím, v říjnu 1919, narazily na odpor ze strany vedení Turkeštské autonomní sovětské republiky. To zcela neočekávaně odmítlo předat Afghánistánu zbraně, a to jak zbraně z vlastních skromných zásob, tak zbraně zaslané Trockým.¹⁶⁷ Toto odmítnutí mělo v zásadě dvě příčiny.

Tou první byla skutečnost, že sovětské úřady v Turkeštsánu samy trpěly silným nedostatkem zbraní, munice a dalšího vojenského materiálu, který akutně potřebovaly pro boj s muslimskými povstanci – basmači, jakož i se zbytky bělogvardějských vojsk.¹⁶⁸

Turkeštské vedení kromě toho nedůvěřovalo afghánskému emírovi. A mělo k tomu vážné důvody. Amánulláh od počátku své vlády snil o připojení oblasti Chivy, Buchary, Fergany a oázy Pandždeh k Afghánistánu.¹⁶⁹ Neváhal k tomuto účelu otevřeně využívat panislámských myšlenek, ale i protibritské propagandy. Mj. díky tomu požíval v řadách tamního obyvatelstva velké úcty a podle zpráv sovětské rozvědky by jeho velká část emíra ochotně podpořila, pokud by vtrhl do sovětského Turkeštsánu se svou armádou. Nejsilnější zájem projevoval Amánulláh o Bucharu. Zprvu byl ochoten dohodnout se sovětskou stranou její rozdělení na sféry vlivu.¹⁷⁰ Později, když se během rozhovorů s Bravinem ukázalo, že sovětská strana není k tomuto kroku svolna, Amánulláh změnil taktiku. Nyní začal usilovat o uznání nezávislosti Buchary, kterou hodlal následně přeměnit v nárazníkový stát mezi Afghánistánem a sovětským Ruskem.¹⁷¹ Vedlejším cílem pak bylo posílení emírovy panislámské autority. Amánulláhovi v tomto úsilí značně napomáhala skutečnost, že bucharský emír Sajjid 'Álim Chán se pokusil využít vývoje následujícího po Říjnové revoluci k získání samostatnosti.¹⁷² Jeho vztahy se sovětskými úřady v Taškentu proto byly dosti napjaté, a Sajjid 'Álim Chán tudíž hledal pomoc mj. u svého afghánského souseda. Amánulláh jeho žádosti o pomoc

¹⁶⁶ Adamec, *Afghanistan. 1900–1923*, 143.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Toho času byla velká část střední Asie mimo sovětskou kontrolu. Jednalo se např. o většinu Zakaspicka, o Sedmiříčí, nemluvě už o nepříliš přátelsky naladěných vládách bývalých ruských středoasijských protektorátů Chorezmu (Chivy) a Buchary.

¹⁶⁹ Tichonov, *Afganskaja vojna Stalina*, 50.

¹⁷⁰ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 54.

¹⁷¹ Korgun, *Istorija Afganistana*, 76–77.

¹⁷² Gombár, *Moderní dějiny islámských zemí*, 369.

vyhověl a v říjnu 1919 mu poslal oddíl vojáků a zbraně. Současně došlo k navázání diplomatických styků.¹⁷³ Ačkoliv se Afghánci snažili přimět bucharského emíra, aby se vzdal své orientace na Brity,¹⁷⁴ nemohla být tato afghánská politika, která byla fakticky zaměřena proti sovětským zájmům v Turkeistán, v žádném případě příznivě přijata sovětskými představiteli v Taškentu.

Příčinou znepokojení sovětských orgánů v Turkeistánu nebyla jenom afghánská pomoc bucharskému emírovi nebo Amánullahovy domnělé či skutečné záměry v dané oblasti, ale především zdejší afghánské aktivity, v první řadě neustále narůstající počet příslušníků afghánských konzulárních misí a dalších emisarů, jejichž oficiálně deklarovaným cílem bylo vedení prosovětské a panislámské propagandy.¹⁷⁵ Příkladem mohou sloužit např. správci herátské svatyně, kteří se počátkem září 1919 s velkou slávou vydali do Samarkandu v ruském Turkeistán, aby cestou přes oázu Pandždeh, Karši a Bucharu šířili myšlenku svaté války proti Velké Británii a získávali sympatie středoasijských muslimů pro Afghánistán.¹⁷⁶

Ačkoliv sovětské vedení v Turkeistánu v daném období poměrně úzce spolupracovalo se stoupenci panislámských myšlenek, jednalo se především o účelové spojenectví, jakýsi sňatek z rozumu, daný jejich společným nepřátelstvím vůči Britům a jejich spojencům ve střední Asii. V ostatním se cíle obou skupin rozcházeły. Vedení panislámské propagandy tudíž mohlo potenciálně získat protisovětský charakter, a proto vzbuzovalo v sovětském vedení v Taškentu řadu obav. K dispozici je navíc celá řada zpráv, že afghánští emisari současně sondovali možnosti spolupráce s místním obyvatelstvem proti sovětské moci.¹⁷⁷ V Turkeistánu nadto kromě afghánských emisarů pracovalo několik dalších více méně nezávislých a potenciálně nepřátelských sil.¹⁷⁸ A to přirozeně sovětské úřady znepokojovalo.

V říjnu 1919 Afghánci nádavkem zahájili, nejspíše v odkaze na dřívější mlhavé sovětské přísliby, politiku mírového pronikání do oblasti Pandždehu, Kušky a Mervu s cílem konfrontovat sovětské úřady s fait accompli anexe tohoto území.¹⁷⁹ Sovětské úřady byly tímto afghánským počínáním nemile překvapeny

¹⁷³ Korgun, *Istorija Afganistana*, 76.

¹⁷⁴ Teplinskij, *SSSR i Afganistan*, 32.

¹⁷⁵ Adamec, *Afghanistan. 1900–1923*, 144. Viz též Chejfec, *Sovetskaja Rossija i sopedel'nyje strany*, 292.

¹⁷⁶ Adamec, *Afghanistan. 1900–1923*, 146.

¹⁷⁷ Watt, ed., *British Documents on Foreign Affairs II*, A, 2, č. 27, s. 22.

¹⁷⁸ Příkladem byl bývalý osmanský člen mise Niedermayera a von Hentinga Kázim Bey, který zůstal v Afghánistáně a posléze se přesunul do ruské střední Asie, kde navázal spolupráci se sovětskými orgány. Kázim Bey si nicméně současně získal relativně samostatné a vlivné postavení v rámci panislámského hnutí mezi místními turkickými národy a měl velký vliv např. na mladobucharské hnutí. Kromě toho nadále udržoval spojení s Afghánistánem.

¹⁷⁹ Např. v oblasti Mervu bylo podle některých zpráv postavení Afghánců natolik silné, že místní afghánský konzul byl uznáván jako mnohem vlivnější osobnost než vedení místního sovětu.

a podle britských zpráv bylo v průběhu října jen do Mervu narychlo povoláno na čtyři sta až pět set sovětských vojáků, kteří měli zabránit případnému afghánskému postupu do této oblasti. Afghánský konzul se poté pokusil zmírnit napětí prohlášením, že Afghánistán nemá agresivní záměry a usiluje pouze o to zřídit v některých důležitých městech Turkestánu své konzuláty, přičemž bezpečnostní situace si vyžadovala početnější ochranné oddíly pro afghánské konzulární úředníky.¹⁸⁰

K určitému napětí v sovětsko-afghánských vztazích pak v závěru roku 1919 přispěla i otázka kočovného kmenu Džamšidů, který obýval pohraniční oblasti Afghánistánu. Tento kmen, patřící k etnické skupině Ajmaků, pod afghánským tlakem částečně přešel na sovětské území, přičemž využíval každé příležitosti ke mstě vůči Afgháncům. Džamšidové se soustředili zejména na okrádání afghánských obchodníků na cestách do Ruska, přičemž v tomto ohledu nabyli takové důkladnosti, že tuto činnost fakticky povýšili na profesi. Zejména v závěru roku 1919 se tak navíc často dělo při očividné shovívavosti nebo dokonce účasti členů místních výkonných výborů.¹⁸¹ Záležitost Džamšidů však byla mnohem komplikovanější, protože sovětské orgány měly zprávy, že část Džamšidů, která zůstala v Afghánistánu, dostávala podporu od britských agentů, kteří se snažili s jejich pomocí komplikovat tamní vnitropolitickou situaci. Činnost Džamšidů tak mohla nepříznivým způsobem ovlivnit sovětsko-afghánské vztahy. Sovětské orgány v Taškentu proto byly nuceny zvážit podniknutí celé řady opatření, jako např. vyslání zvláštní komise do Kušky a Serahsu, výměnu a doplnění tamních posádek, jmenování nových velitelů do pohraničních center (Mervu, Kušky, Serahsu apod.) a zlepšení jejich vzájemného spojení a v neposlední řadě také pokus zajistit vůdce Džamšidů.¹⁸² Otázka se přesto stala jedním z bolavých míst sovětsko-afghánských vztahů.

Znepokojení z afghánských aktivit a záměrů pak bylo přinejmenším u některých sovětských představitelů v Turkestánu umocněno obavou, že se Velká Británie po skončení britsko-afghánské války pokusí využít Afghánce jako svůj nástroj v boji proti sovětskému Rusku, jak se o tom hovoří např. v depeši komisaře pro zahraniční záležitosti vlády Turkeštánské autonomní sovětské republiky Bogojavlenského z konce září 1919, ježž text byl zajištěn rezidentem britské tajné služby v Taškentu plk. Baileym.¹⁸³

¹⁸⁰ Adamec, *Afghanistan. 1900–1923*, 145. Viz též Watt, ed., *British Documents on Foreign Affairs II*, A, 2, č. 65, s. 85.

¹⁸¹ Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, 69.

¹⁸² AVP RF, f. 04, op. 39, p. 43, d. 588, l. 15.

¹⁸³ Burdett, ed., *Afghanistan Strategic Intelligence*, 85. Bailey v Taškentu působil jako představitel indické vlády. Ve skutečnosti však byl příslušníkem tajné služby, jehož úkolem bylo získávat informace

Záporný postoj vedení Turkestánské autonomní sovětské republiky k dodávkám zbraní do Afghánistánu byl nicméně v Moskvě akceptován. Sovětské možnosti v tomto směru značně omezovala obtížná vnitropolitická i zahraničněpolitická situace, ve které se toho času země nacházela. Ta byla mj. příčinou toho, že asijská orientace měla v Moskvě vedle množství příznivců i řadu odpůrců. Před sovětským vedením a zejména před diplomaty lidového komisariátu zahraničních věcí RSFSR se navíc od přelomu let 1919 a 1920 začala otevírat perspektiva dosažení dohody s Velkou Británií.¹⁸⁴ Sovětské Rusko o ni hodlalo aktivně usilovat, jak to ostatně naznačovala Čičerinova zpráva,¹⁸⁵ přednesená 2. prosince 1919 na základě rozhodnutí Politbyra ÚV KSR(b) na osmé všeruské konferenci KSR(b), respektive následně přijatá rezoluce, formálně vyzývající VII. sjezd sovětů, aby mocnostem Dohody znovu po delší přestávce nabídl vedení rozhovorů o míru.¹⁸⁶

Dohoda s Brity byla pro sovětské Rusko výhodná v řadě taktických i strategických aspektů, z nichž nejdůležitějším bylo prolomení protisovětské fronty a odvrácení hrozby nové zahraniční intervence. Ze sovětského hlediska se ovšem nemělo jednat o nějakou dlouhodobou orientaci. Sovětské vedení nahlíželo na případnou sovětsko-britskou dohodu především s ohledem na nutnost získat čas pro krátkodobý oddech v situaci, kdy sovětskému Rusku hrozilo úplné válečné vyčerpání. Bylo si nicméně vědomo, že kompromis s Brity bude možný pouze tehdy, pokud nebudou dotčeny základní podmínky britsko-ruské smlouvy o rozdělení sfér vlivu z roku 1907. Proto nakonec kategoricky odmítlo vzít na sebe striktní závazky, vyplývající z případného útočně-obranného spojení s Afghánistánem.¹⁸⁷

Moskva se však současně obávala zcela přerušit rozhovory s Kábulem, protože by v důsledku toho mohlo dojít k britsko-afghánské dohodě. Sovětské vedení při tom zvláště strašila představa, že by pak Afghánistán s britskou podporou, či dokonce v přímé spolupráci s Velkou Británií, vystoupil proti RSFSR. Moskva tomu byla odhodlána zabránit. Začala se proto do budoucna orientovat

o situaci v sovětském Turkestánu. Lidový komisariát zahraničních věcí Turkestánu jeho přítomnost v Taškentu akceptoval (avšak jeho oficiální pověření nikdy neuznal) ještě v době, kdy byl veden levým eserem P. A. Domogatským. Od jeho pobytu v Taškentu si sliboval získání informací o situaci v Indii a Afghánistánu a výhody plynoucí z oficiálních styků s britskými úřady v Indii. Později, mj. ve výše zmíněném období, však Bailey působil v Taškentu na zapřenou. Viz Iskander A. Jusupov, *Ustanovenije i razvitije sovětsko-iranskich otnošenij (1917–1921 gg.)* (Taškent: Fan, 1969), 47.

¹⁸⁴ Panin, *Sovetskaja Rossija i Afganistan*, 33.

¹⁸⁵ Viz O. G. Korogodskij, N. A. Serbova a M. A. Dvojnišnikov, eds., *Vos'maja konferencija RKP(b). Dekabr' 1919 goda. Protokoly* (Moskva: Gospolitizdat, 1961), 51 a nn.

¹⁸⁶ Text rezoluce viz *Vos'maja konferencija RKP(b)*, 187.

¹⁸⁷ *Vos'maja konferencija RKP(b)*, 33–34. Viz též Korgun, *Istorija Afganistana*, 67.

na uzavření dohody obecného charakteru, kterou by zajistila diplomatické styky s Kábulem a skrze jeho prostřednictvím také možnost vyvíjet vliv na pohraniční paštunské kmeny, respektive Indii, což plně odpovídalo sovětskému pohledu na případnou dohodu s Brity.

Závěr

Sovětskou politiku vůči Afghánistánu v letech 1917 až 1919 je možno rozdělit do dvou fází. První fázi lze vymezit listopadem 1917 a dubnem 1919. Afghánistán hrál v tomto období v sovětských představách svou roli především jako potenciální nástupišť pro intervenci vojsk Dohody (v první řadě britských) vůči sovětskému Turkestánu. Sovětské orgány se proto opakovaně snažily navázat kontakt s afghánskou vládou, získat ji na svou stranu, a vyloučit tak riziko, že se Afghánistán stane koridorem, skrze který britská vojska zahájí postup do sovětské střední Asie. Sovětské pokusy o navázání kontaktu s afghánskou vládou však dlouho narážely na nezájem afghánské strany, a sovětské Rusko se tak muselo omezit jen na sběr informací skrze zpravodajské kanály. Situace se změnila až po nástupu nového afghánského emíra Amánulláha a následné reorientaci afghánské politiky směrem k získání nezávislosti země na Velké Británii.

Pro druhou fázi, vymezenou dubnem 1919 a přelomem let 1919 a 1920, je charakteristická výměna oficiálních diplomatických misí, které vyvrcholily navázáním diplomatických styků. Sovětská politika vůči Afghánistánu byla v tomto období značně ovlivněna vypuknutím třetí britsko-afghánské války v květnu 1919. Sovětské Rusko následně začalo na Afghánistán pohlížet jako na koridor na cestě šíření revolučních myšlenek do Indie, která byla považována za klíč k rozšíření revoluce do celé Asie a současně za hlavní zdroj síly a bohatství Velké Británie – přední imperialistické mocnosti tehdejšího světa, a tudíž i překážky úspěchu ruské a světové revoluce. V souvislosti s tím plánovalo sovětské Rusko využít Afghánistán jako spojence v boji proti Velké Británii a s jeho pomocí se pokusit o rozšíření revoluce do Indie (tj. šlo vlastně o představu šíření revoluce do Indie pomocí revoluční války s afghánskou pomocí).

Sovětská snaha využít Afghánistán jako přímého spojence proti Velké Británii však přišla pozdě. Válka mezi Afghánistánem a Velkou Británií skončila dříve, než se sovětské diplomatické misi podařilo dosáhnout Kábulu. S uzavřením příměří s Velkou Británií Afghánistán ztratil na přímém sovětském spojení zájem. Nadále však přetrvával jeho zájem o úpravu vztahů se sovětským Ruskem a o sovětskou finanční, materiální a vojenskou pomoc. Ačkoliv Moskva byla ochotna vyjít Afgháncům v tomto směru vstříc, poskytnutí zmíněné pomoci naráželo

na nedostatečné sovětské materiální předpoklady, jakož i na vlastní problémy v Turkestánu. Celková vnitropolitická a zahraničněpolitická situace pak v závěru roku 1919 přiměla Moskvu, aby se začala orientovat na perspektivu přinejmenším částečného narovnání vztahů s Velkou Británií. O přímé spojení mezi sovětským Ruskem a Afghánistánem tak ztratila zájem i ona. Jako realističtější politika se sovětským představitelům do budoucna ukazovalo zajištění přátelských vztahů s Afghánistánem cestou uzavření dohody obecného charakteru, kterou by si Moskva zajistila diplomatické styky s Kábulem a současně i možnost vyvíjet bezprostřední vliv na pohraniční paštunské kmeny, respektive na události v Indii.

Sovětskou politiku vůči Afghánistánu komplikovala ve sledovaném období řada faktorů. Kromě již zmíněných problémů, týkajících se např. omezených možností pro poskytnutí finanční, materiální a vojenské pomoci Afghánistánu, šlo mj. o velké vzdálenosti a nedostatek informací daný neexistencí efektivního spojení mezi Moskvou a Taškentem, respektive Taškentem a Kábulem. To na jednu stranu bránilo tomu, aby sovětská diplomacie vyslaní do Kábulu (pro afghánskou diplomatickou misi vyslanou do Moskvy to však platilo stejně) konali v úzkém kontaktu se svou centrálou v metropoli, a na druhou stranu si vyžadovalo, aby jednali do značné míry samostatně a nezávisle, řídíce se pouze obecnými instrukcemi. Jak ukázala např. otázka sovětských příslibů v záležitosti postoupení Pandždehu a Kušy Afghánistánu, ne vždy se sovětským diplomatům za této situace podařilo vystihnout aktuální politiku centra.

Celkově je možno konstatovat, že pro sovětskou politiku vůči Afghánistánu v letech 1917 až 1919 byla charakteristická snaha o navázání přátelských vztahů. Tato snaha byla zprvu motivována obrannými a bezpečnostními ohledy, později pak ofenzívními záměry, spojenými s úsilím o oslabení hlavního sovětského protivníka – Velké Británie a rozšíření revoluce do Asie. Těmto obecným motivům pak byly zcela podřízeny jak jednotlivé sovětské kroky, tak i vztah ke konkrétním praktickým problémům sovětsko-afghánských vztahů, jako byla otázka hranic.